

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇALIŞMA YAŞAMINDA ROMAN KADINLARININ ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ

SEVCAN FAZLA

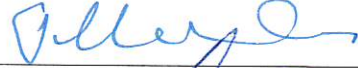
TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKE ORUÇ

EDİRNE 2020

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
.....İŞLETME..... ANABİLİM DALI
.....İŞLETME.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Seycan FAZLA..... tarafından hazırlanan
.....Çalışma Yaşamında Roman Kadınların Ötekileştirilmesi.....
Konulu Yüksek Lisans tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca31.01.2020..... günü saat
.....14:00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin
*.....KABUL EDİLMESİNE..... OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr.-Öğr. Üyesi Serkan BİLİR BİLİR	Kabul Edilmesine	
Dr.Öğr. Üyesi İlke ORUĞ	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KANBAZ	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

31 / 01 / 2020

Sevcan FAZLA

Tezin adı: Çalışma Yaşamında Roman Kadınlarının Ötekileştirilmesi

Hazırlayan: Sevcan FAZLA

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, çalışma yaşamında ötekileştirilmeye ilişkin Roman kadınlarının görüşlerinin incelenmesidir. Amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak elde edilen çalışma grubunu, çalışma yaşamında aktif olarak yer alan 20 Roman kadın oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak desenlenen çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile Roman kadınlarının görüşleri alınmıştır. Verilerin analizinde ise betimsel analiz ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan Roman kadınlarının görüşlerinden elde edilen bulgular incelendiğinde, Roman kadınlarının büyük bir çoğunluğu çalışma yaşamında ötekileştirilmeye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ötekileştirilmeyi iş yerinde muhatap alınmamak, iş yükü ve türünde adaletsizlikler, işin icrasında güvensizlikler, izin problemleri ve ücret adaletsizliği şeklinde yaşadıkları görülmüştür. Bir başka bulguyu göre ise, Roman kadınlarının ötekileştirme sonucunda, çalışma yaşamlarında performanslarının düştüğü ve işe gitme motivasyonlarının azaldığı ortaya çıkmıştır. Son olarak, araştırmaya katılan Roman kadınları, eğitim desteğinin ve iş garantili meslek edindirme kurslarının kendilerine yönelik ötekileştirmeye çözüm olacağını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Tez çalışmasının sonucunda, çalışma yaşamında aktif rol alan Roman kadınlarının hem etnik grupları hem de kadın olmaları yüzünden ötekileştirilme ile karşı karşıya kaldıkları söylenebilmektedir. Bu sonuca, Roman kadınlarının iş yaşamında ötekileştirilmeye maruz kaldıkları durumları dile getirmelerinden varılmaktadır. Çalışmada bir başka sonuç ise, Roman kadınlarının yaşadıkları ötekileştirmenin etkilerinin sadece psikolojik ve sosyolojik olmadığı, bunun yanında ekonomik olarak da etkisinin bulunduğudır. Bu açıdan, Roman kadınlarının çalışma yaşamında ötekileştirilmesi konusunda devletin daha kapsamlı, destekleyici politikalar geliştirmesi ve önleyici tedbirler alması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman Kadınlar, Çingeneler, Ötekileştirme, Çalışma Yaşamı

Thesis Name: Othering of Roma* Women in The Working Life

Author: Sevcan FAZLA

ABSTRACT

The aim of this study has to examine the views of Roma women about on otherization in working life. The study group obtained by using purposeful sampling method consists of 20 Roma women who are actively involved in working life. In the study, which was patterned using qualitative research method, the views of Roma women were taken by semi-structured interview technique. The descriptive analysis and content method were used in the analysis of the data. When the findings from the views of the Roma women who participated in the study were examined, the majority of Roma women stated that they were exposed to otherization in their working life. It has been observed that they experience otherization in the form of not being addressed at work, injustices in their workload and type insecurities in their work execution, permit problems and wage injustice. According to another finding, as a result of otherization of Roma women, their performance in their working lives are lowered and their motivation to go to work are falling. Finally, Roma women participating in the study have thinking that educational support and job-guaranteed vocational training courses will be the solution to othering. As a result of the thesis, it can be said that Roma women who take an active role in their working life face otherization because of their ethnic groups and because they are women. This result to have accessed from that Roma women express situations in which they are subjected to otherization in their work life. Another result in the study is that the effects of othering experienced by Roma women are not only psychological and sociological, but also economic. In this respect, it was concluded that the state should develop more comprehensive, supportive policies and take preventive measures on the otherization of Roma women in working life.

Keywords: Gypsy woman, Gypsies, Otherization, Working life

*Roma word generally used for gypsy people. But Roman people seen this word like othering of their community. Because of that we are using this word (Roman) for our study.

ÖNSÖZ

Tez çalışmasının yazım sürecinde her zaman yanımda olup yol gösteren, bilgisini ve görüşlerini paylaşarak bilimsel düşüncemin gelişmesinde büyük katkısı olan Doç. Dr. Deniz Mertkan GEZGİN'e, çalışmada verilerin toplanması aşamasında veri toplama araçlarının geliştirilmesi sürecinde değerli görüş ve önerilerini paylaşan ve tezimin şekillenmesinde yardımcı olan Prof. Dr.Cem ÇUHADAR'a, çalışmayı gerçekleştirdiğim Edirne Çavuşbey mahallesine ve oradaki Roman kadınlara ulaşmamı sağlayan, dezavantajlı gruplar ile çalışmalar yürüten Proje Direktörü arkadaşım Nazlı Neşe Kaymak'a, mahallede beni evlerinde ağırlayan, yardımcı olan Hüseyin Gümüşler'e, Roman vatandaşlarla çalışmalar yürüten ve bu süreçte bana yardımcı olan Selçuk Karadeniz'e, daha adını sayamadığım, birçok kişiye teşekkür ederim. Benimle görüşmeyi gerçekleştiren Roman kadınlarına samimiyetlerinden dolayı çok teşekkür ederim. Son olarak, tez çalışmasının tüm aşamalarında her zaman yanımda olup desteğini, bilgisini ve değerli görüşlerini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İlke ORUÇ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca tez çalışması süresinde desteğini maddi ve manevi veren, zorlu ve stresli araştırma ve tez yazım sürecinde her zaman benim yanımda olan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım aileme sonsuz teşekkür ederim

Sevcan FAZLA

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VI
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	2
1.KURAMSAL ÇERÇEVE.....	2
1.1. Öteki ve Ötekileştirme kavramı	2
1.2. Farklılık	5
1.3. Azınlık.....	6
1.4. Kadın ve Kimlik	8
1.5. Sosyal Dışlanma	10
II. BÖLÜM	12
2. ROMANLAR (ÇİNGENE)	12
2.1. Romanların Kökeni	12
2.2. Romanlar ve Meslek Hayatı	17
2.3. Romanların Karşılaştıkları Zorluklar	18
2.4. Roman Kadınlar ve Meslek Hayatında Ötekileştirme.....	21
III. BÖLÜM.....	23
3. YÖNTEM.....	23
3.1. Çalışma grubu.....	23
3.2. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması.....	26
3.3. Verilerin Analizi.....	27
IV. BÖLÜM	28
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	28
4.1. Roman Kadınlarının İş Hayatında Ötekileştirmeye Maruz Kalmalarına İlişkin Bulgular	28
4.2. Roman Kadınlarının İş Hayatında Ötekileştirilmeye Maruz Kaldığı Davranış ve Durumlara İlişkin Bulgular	29

4.3. Roman kadınlarının İş Hayatlarında Maruz Kaldıkları Ötekileştirme Sonucu İşlerini Etkileyen Durumlara ait Bulgular	31
4.4. Roman kadınlarının ötekileştirmenin önüne geçilmesine karşı görüşlerine ait Bulgular	33
SONUÇ	36
SINIRLILIKLAR.....	42
KAYNAKÇA	43

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri	24
Tablo 2: Görüşme Yapılan Roman Kadınların Özellikleri	25

GİRİŞ

Geçmişten günümüze “öteki” kavramı her zaman gündemde olmasına karşın sanayi devrimi ile beraber üretimin artması, toplumsal ilişkilerin değişmesi ve bireysel yaşama dönüş ile “öteki” ve “ötekileştirme” kavramını gündeme getirmiştir. “ötekileştirme” kavramı içerisinde olumsuz düşünceleri içeren, önyargı barındıran, bireyi veya grubu, hatta halkı damgalayan imgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumda öteki olmak her zaman sorun haline gelmiştir. Öteki olarak adlandırılan gruplardan biri de Romanlardır. Romanlar yaşadıkları toplumda her zaman “öteki” konumunda olmuş olup, çeşitli söylemler, ayrımcılık, dışlanma gibi durumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Romanların bu dışlanmaları sadece sosyal hayatlarında değil, iş yaşamlarında da görülmektedir. Özellikle hem kadın olan hem de Roman etnik grubuna mensup olan bireyler bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışmada roman kadınlarının katılımcı olarak seçilmesi bu açıdan önemli görülmektedir. Çalışmanın amacı, iş yaşamında ötekileştirilmeye ilişkin Roman kadınlarının görüşlerinin incelenmesidir.

Bu doğrultuda hazırlanan tez çalışması dört bölümü kapsamaktadır. Birinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınarak, öteki ve ötekileştirme, farklılık, azınlık, kadın ve kimlik kavramları incelenmiştir. İkinci bölümde ise, çalışmanın bel kemiğini oluşturan Roman etnik grubundan, kökenlerinden, Roman kadınının meslek yaşamında karşılaştığı zorluklardan ayrıca Roman kadınlarının meslek hayatlarında yaşadığı ötekileştirmeler, yapılan literatür taraması sonucunda verilmiştir. Üçüncü bölüm ise, çalışmanın yöntem kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde yapılan araştırmaya ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Son olarak dördüncü bölümde ise, yapılan araştırmaya ilişkin bulgular ve tartışma kısmı yer almaktadır.

I. BÖLÜM

1.KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın birinci bölümünde ötekileştirme bağlamında kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın temelini oluşturan kavramlar olan “öteki ve ötekileştirme”, “farklılık”, “azınlık”, “kadın ve kimlik” “sosyal dışlanma” kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Öncül olarak “öteki ve ötekileştirme” kavramları üzerinde durulmuş ve sırasıyla diğer kavramlara da alanyazın doğrultusunda açıklamalar getirilmiştir.

1.1. Öteki ve Ötekileştirme Kavramı

“Ben” ve “Öteki” kavramları geçmiş yıllardan beri hep tartışılmıştır. Fakat bu kavramlar 17. ve 18. yüzyıllarda siyaset felsefesi ile birlikte daha da önem kazanmıştır. Çünkü “Ötekileştirme” çoğulcu olan toplum yapısında sorun haline gelmeye başlamıştır. Modern hayat, yıllar boyunca kendi dışında kalanı ötekileştirme, onu hor görme ve dışlama ile kendisini ortaya çıkarmıştır. Çünkü modern hayat felsefesinde “Bize göre Öteki düzen bozandır” kanısı hâkimdir (Kundakçı, 2013: 68). Bunun aksine Post modern teoride ise kültürlerin, cinslerin ve ırkların çoğulculuğunun üzerine giderek hiçbirinin diğeri üzerinde bir egemenlik kuramayacağını ve her birinin eşit olarak temsil edildiğinden bahsedilmiştir. Böylelikle farklılık, artık kötü bir durum olmaktan çıkmış ve normal bir durum haline gelmiştir (Bauman, 2003: 131).

Post modern yapıda, çoğulculuk dünyasında tüm yaşam biçimlerine izin verilmiş ve birinin diğeri üzerinde baskın olmasına izin verilmemiştir. Bauman’a göre; “Farklılık bir baskı türü olmaktan artık uzaklaşmış ve çözümü olması gereken bir sorun olarak yorumlanmıştır. Farklılık sayesinde farklı yaşam biçimi ve tarzı olan insanların bir arada yaşaması mümkün hale gelebilmektedir. Birlikte yaşama evrenselliği de beraberinde getirmektedir” (Bauman, 2003: 131). Post modern dönem, bir taraftan farklı olanı olduğu gibi kabul ederken, diğer yandan da bu farklı olanları “Öteki”liğin içine hapsedmiş ve evrensel olan iktidarın kaynaklarına

erişilmesine engel olmuştur (Harvey, 2003: 138). Bu açıdan ötekileştirme, son dönemlerde Post modern çağın getirdiği bireyleşme ve bir arada olmanın zayıflaması ile kutuplaşmaya sebep olmuştur. Buna ek olarak zaman ve yer olarak mesafelerin de artması kutuplaşmayı daha da şiddetli hale getirmiştir (Belek, 2007: 345).

“Öteki” kavramı zaman içerisinde dünya üzerinde önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. “Öteki” ile ilgili alanyazın tarandığında bu kavramla alakalı farklı birçok tanımın olduğu görülmektedir. Sırasıyla ele alınacak olursa;

“Öteki” kavramı, “Benzer olan iki şeyden ya önem ya da mekân olarak uzakta olan ve diğeri” olarak adlandırılmaktadır. Kelimenin kökü bağlamında ise “Öteki” kavramı “Öte” kelimesinden türemiştir. Latince’de “Ceterus” ve İngilizce’deki “The Rest” kelimesine karşılık olarak gelmektedir (Belek, 2007: 350). Açıklamalar incelendiğinde kavramın anlamının genel olarak olumsuz olduğu görülmektedir. Mevcut olan kültür içinde dışlanmışlığı anlatmaktadır. Bu doğrultuda kavram, toplumda normal olan şeylerin dışındakiler olarak tanımlanabilir.

“Öteki”; kültürler, sınıflar ve toplumlarda geçmişten beri yaşanan tüm dönemlerde kişi, sınıf ya da grupların birbirinden ayrıştırılması olarak da tanımlanabilir (Nahya, 2011: 27). Bir birey ya da grubun çoğunluktan farklı veya başka bir özelliği var ise o birey çoğunlukla ötekileştirmektedir. Ötekileşmeyi anlamak için önce empati kurmak gerekmektedir. Uyumlu olarak sosyal bir yaşamın kurulabilmesi için öncelikle bu büyük engel atlatılmalıdır (Kundakçı, 2013: 72). Bu engel atlatılmaz ise kuralları koyan, rolleri belirleyen, sınırları çizen “Biz”; kurallara tabi olan, yabancı olan, sınırlara uyan ve rollere uyan ise “Öteki” olmaktadır. Böylelikle kendisini ayrıcalıklı olarak gören “Biz” ifadesi, “Öteki” ifadesini dezavantajlı duruma getirir, mesafe koyar ve ayrımcılığın temelini atmış olur. Genellikle “Öteki” toplum dışında kalması gereken, farklı ve tuhaf olandır. Çünkü güçsüz ve azınlıktır (Durna, 2014: 151-161). “Biz” ise istikrarı devam ettiren, düzeni sağlayan ve üretim yapan olarak algılanmaktadır. “Öteki” ise toplumda meyveleri çürüten ve hep arka bahçeden yararlanan kişi olarak görülmektedir. Geçmişten günümüze “öteki” kavramı her zaman gündemde olmasına karşın sanayi devrimi ile beraber üretimin artması, toplumsal ilişkilerin değişmesi ve bireysel yaşama dönüş

ile “*Öteki*” ve “*Ötekileştirme*” kavramı doğmuştur diyebiliriz. İnsanlar köy ve kasaba hayatındayken kendi içinde aileye dönük yaşamlarında “*Öteki*”yi kapı dışında bırakabiliyorlardı (Nahya, 2011: 32); fakat sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte bu durumu devam ettirmek artık zorlaşmıştır. Bunun sonucunda “*Öteki*” biraz daha topluma yaklaşmıştır.

“*Ötekileştirme*” kavramı ise olumsuz düşünceleri içeren, önyargı ve bireyi veya grubu hatta halkı damgalayan imgeler olarak karşımıza çıkarak bir algı biçimi olarak tanımlanabilir. “*Öteki*”yi aşağılayarak, kişi veya kişiler kendisini hâkim konumuna getirmiş ve yüceltmış ancak; ötekileştirme ile insanları sınıflandırarak olumsuz bir durum oluşturmuşlardır. Fiziki anlamda ötekileştirmede yan yana olunsu dahi var olan mesafe hissettirilmiştir. “*Öteki*” ya da “*Ötekileştirilme*” kavramı, ötekileştirmeyi meydana getiren tarafından kimlik ve aidiyet gibi düşünülebilir. Bedensel ya da fiziksel bir durum değildir. Kimlik, var olmak için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendisini garanti altına almak için ötekileştirir (Connolly ve Butler, 2000: 92-93). Kimliği tanımada ötekileştirmenin önemi büyüktür. Toplumda “*Biz*” olmayan dışarıda kalmaya mahkûmdur.

Çalışmada, Roman kadınının iş yaşamında ötekileştirilmesine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Romanlar yaşadıkları toplumda her zaman “*öteki*” konumunda olmuş olup, çeşitli söylemler, ayrımcılık, dışlanma gibi durumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Romanlara yönelik olan önyargılar onların kendilerini “*öteki*” hissetmelerine ve topluma karışamamalarına sebep olmuştur. Ötekileştirmeyi toplumsal boyut açısından değerlendirdiğimizde Türkiye’de Romanlara karşı önyargılı bir tavır sergilenmekte olduğu ve toplumun diğer kesiminden farklı uygulamalara maruz kaldıkları görülebilmektedir. Bu duruma örnek olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Romanların uzun zaman boyunca kimliklerinde yazan “*kıpti müslim*” terimiyle anılmış olmaları söylenebilir (Çekiç, 2010). Diğer bir örnek olarak da Romanların Adnan Menderes’in iktidarı döneminde “*esmer vatandaş*” olarak adlandırılmalarını verebiliriz (Arayıcı, 2008: 244).

Bulundukları her toplumda “*öteki*” olarak adlandırılan çingeneleri ifade etmek için birçok söylem bulunmaktadır. Bunlar; “*Avrupa’nın vatansızları*”, “*üvey*

evlat” , “ *görünmez ötekiler*” gibi söylemlerdir. Bu ifadeler Romanlara yönelik bakışın kısa bir özetini göstermektedir. Romanlara medya tarafından da yapılan bir ötekileştirme söz konusudur. Romanlar, özellikle “*olumsuzlukların konusu*” yapılarak bir ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Medyada romanlar üç farklı şekilde lanse edilmektedir. Bunlardan birincisi “*saldırgan ve tehlikeli*”, ikincisi “*tembel ve sosyal yardımlarla geçinen kimselerdir*” ve üçüncüsü ise, Romanlar “*farklı değer ve davranış biçimlerine*” sahiptirler söylemleridir. Bu üçünün de ortak noktası Romanların farklı ve öteki olmalarından dolayı toplum için tehdit oluşturabilme ön yargısından doğmaktadır (Petkovic, 2010: 169). Ötekileştirme kavramından sonra, farklılık veya farklı olma kavramlarının da ne olduğunu ortaya koymamızın çalışma için gerekli olduğunu düşünülmektedir. Bu nedenle, bu kavrama yönelik bilgiler paylaşmak çalışmanın bütünlüğü açısından anlamlı görülmektedir.

1.2. Farklılık

Tarih boyunca kültürler yer anlamında değişkenlik göstermiş, bir nevi göçebe hayat sürmüşlerdir. Bu sebeple belirli bir sürede olsa tüm insan toplulukları çok kültürlü bir deneyim elde edebilmişlerdir. Küreselleşmenin etkisi ile nüfusun yer değiştirmesi ve mekânsal alanlardaki dönüşümler, yeni sınırların oluşmasına ve kültürel çeşitliliğin artmasını sağlamıştır. İnsan hareketliliği ile birlikte, kültürel hareketliliğin de arkasında homojen kültürlere rastlamak zordur. Devletler de sahip oldukları bu çok kültürlü yapıyı korumak için farklı davranmışlardır. Hatta bu çok kültürlü yapıyı korumak için çabalamışlardır. Bu konuda araştırma yapan bilim insanları özellikle “*farklılık*”, “*çokluk*” ve “*eşitlik*” kavramlarına odaklanmışlardır (Barın, 2015: 59).

Farklılık, iki yönlüdür. Toplamlar hem kendi içinde hem de diğer toplamlardan farklılık göstermektedir. Farklılık, marjinal grupların kendi içinde oluşturduğu bir şey değildir. Yani farklılık içeriden kurulmamaktadır. Azınlıkların başkalarının gözündeki temsilcileri ve gördükleri muameleler aracılığıyla dışarıdan da kurulabilmektedir (Barın, 2015: 59).

2000’li yıllarda örgütsel davranış ve yönetim alanlarında yapılan çalışmalar daha çok farklılık ve bu farklılıkların yönetilmesi üzerine yürütülmüştür. 1960’lı

yıllardan sonra ise farklılık; azınlıklar ve kadın çalışanlar ile ilgili yasal bir konu olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüzde örgütler bu kavramın daha güçlü olduğunu belirtmiştir. “*Farklılık*” ile ilgili kavramlar incelendiğinde, bazı tanımlar farklılıkları toplu bir şekilde değerlendirmiştir. Farklılık kavramı, bünyesinde çeşitli birçok yorum barındırmaktadır. Bu nedenle, kavram ile ilgili bir tartışma veya çalışmanın anlamının olabilmesi için, önce kavramın neyi ifade ettiğinin anlaşılması gerekmektedir (Budak, 2008: 24).

“*Farklılık*”, içerisinde birçok farklı tanım barındırmaktadır. Kavramı ortaya çıkartan “*Diversity*” kelimesidir. Türkçe ’de ilk anlamı ise “*Farklılık*” olarak ele alınmıştır. İkinci anlamı ise “*Çeşitlilik*” olarak verilmektedir. Kavram, “*Farklılık*” olarak ele alınırsa, farklı olan ırk, ulus, din ve etnik kökenden gelen bireyler ya da toplulukların varlığının bilinmesi anlamına gelmektedir. “*Çeşitlilik*” olarak ele alınırsa, aynı cinsten olan toplulukların içinde farklı kişisel özelliklerin ortaya çıkardığı; cinsiyet, zayıflık ve engelli olma gibi birçok farklılıkların olacağı anlamına gelmektedir (Aksu, 2008: 5). Türk Dil Kurumu(TDK)’na göre farklılık kavramı; “*Farklı olma durumu, başkalık, ayrılık*” şeklinde tanımlanmaktadır. Yine başka bir tanımla TDK ’ya göre; “*Doğal, toplumsal ve bilince dayanan ve her olay ve olguyu tüm ötekilerden ayıran özellik*” olarak ifade edilmiştir (TDK, 2007).

Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda çalışma kapsamında Roman etnik grubu da toplumda “*farklı*” olarak adlandırılan kesimin içerisinde yer almaktadırlar. Yaşayış biçimleri, dilleri, dış görünüşleri, dinleri, vb. gibi unsurlardan dolayı Romanlar, farklı olarak görülmekte ve bu farklılıklarından dolayı olumsuz durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Hem ötekileştirilen hem de farklılık kavramı içerisinde görülen Romanlar, aynı zamanda azınlık olarak da tanımlanmaktadır. Bu nedenle, yukarıdaki kavramları bütünleyen kavram olarak azınlık konusu üzerinde de durmanın anlamlı olduğu düşünülmektedir.

1.3. Azınlık

“*Azınlık*” kavramının ortaya çıkışına dair farklı yaklaşımlar söz konusudur. Azınlık kavramı nispeten yeni bir kavram olmasına karşın 16. yüzyıldaki reform hareketleriyle beraber kavramın kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Kavram,

köken olarak Latince 'den dilimize girmiş ve anlamı da “*küçük, az*” manalarını betimlerken, Türkçe karşılığı ise; “*Bir ülkede dil, din ve ırkları, içinde bulundukları devletin, hâkim milletinkinden ayrı olan küçük insan toplulukları*” şeklinde tanımlayabiliriz (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2011: 98).

“*Azınlık*” kavramı ile ilgili iki yaklaşım söz konusudur. Bunlar; sosyolojik ve hukuksal yaklaşımlardır. Sosyolojik yaklaşım perspektifinden azınlık kavramı; bir toplumda sayısal olarak az olan, çoğunluğa göre daha başka özelliklere sahip ve hâkim olmayan grup olarak görülmektedir. Bu sosyolojik perspektifin azınlık tanımı, tüm devletler tarafından kabul edilmesine rağmen hukuksal bir tanım mevcut değildir (Taşdemir ve Saraçlı, 2007: 26; Dayıoğlu, 2012:9; Bayram, 2008: 85; Duran ve Arıdemir, 2005:1-2). Hukuksal açıdan kabul edilmiş bir azınlık tanımının mevcut bulunmamasının nedeni ise; devletlerin kendi siyasal çıkarları bağlamında ülkelerindeki azınlıkları reddetme veya varlıklarını kabul ettikleri azınlıkların statüsünü dar bir bağlamda yorumlamalarından doğacak kaygılarının olmasına bağlanmaktadır (Taşdemir ve Saraçlı, 2007: 26; Dayıoğlu, 2012:9).

Azınlık grubundan söz edebilmek için bazı temel özelliklerin olması gerekmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Demir, 2008: 14):

- Toplumun çoğunu oluşturan kesimden farklı dil, din ve ırk gibi durumlardan ayrılan bir grup olmak,
- Siyasal boyut,
- Söz konusu olan ülkenin yurttaşı olmak,
- Ülke yurttaşlarının kendi devletlerine sadakatle bağlı olmaları, ayrılarak başka devlet kurma gibi onu parçalayacak eylemlerden kaçınmak,
- Azınlık bilinci,
- Azınlığın kendini azınlıkta görmesi önemli değildir, çoğunluğun da onu öyle görüp buna uygun davranması gerekmektedir.

Romanlar da tüm dünyada ve ülkemizde azınlık olarak görülen kesimin içerisinde yer almaktadırlar. Romanların azınlık olma durumunun diğer azınlık gruplarından farkının üç nedenden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bunlar; tüm Avrupa ülkelerinde bulunmaları, tüm ülkelerde en dezavantajlı grup olmaları ve

onları destekleyecek bir toprağa ya da anayurda sahip olmamaları olarak ifade edilmektedir (Thelen 2005: 12). Yukarıda tanımladığımız ötekileştirilme, farklılık ve azınlık kavramlarından sonra cinsiyet bağlamında diğer ötekileştirilen grup olan kadın kavramına bakmamız araştırmamız açısından gerekli görülmektedir.

1.4. Kadın ve Kimlik

Türkiye ve dünyada yaşanan toplumsal dönüşümler, her alanda olduğu gibi aile ve toplum içerisinde kadına ilişkin incelemeler yürütülmesini gerektirmiştir. Küreselleşme ve modernleşme ile yaşanan işsizlik, yoksulluk gibi faktörler aile içinde cinsiyetçi anlamda kaynak bölüşümünü doğurmuştur. Bu durum, eğitim ve sosyal alanda kadınları olumsuz etkilemiştir. Kadının aile ve toplum içinde güçlenmesinin sağlanması için eğitimin önemi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, toplumların yaşadıkları değişimleri, kültürel anlamda önemli rol olan kadının yaşadığı problemlere dair oluşan olumsuz durumların ve bu durumlara ait çözümlerin ortaya konması ile takip edilebilir. Kadınlık, yaşadığımız kültürde, eğitim, yaş ve sınıf gibi değişkenlerden bağımsız olarak “ev” üzerinde tanımlanmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde kadının eğitim, yaş ve sınıf gibi kriterlere göre konumlandırılması yerine, çoğunlukla ev ve ev işleri üzerine kadın konumlandırılmaktadır (Bora, 2011: 38).

Dolayısıyla, kadın tanımının oluşturduğu mekân olan “ev”, cinsiyet eşitsizliğini göstermektedir. Ev işleri kadının vazifesi olarak görülmektedir ve kadının yükümlülüğündedir. Böylelikle *ev işi* kadının kimliğini oluşturmaktadır; koca ise ev işlerinden sorumlu değildir. 1988 yılında yirmi bin kadın ve erkek ile yapılan ankette “*kadının aile içindeki önemli görevi*” ev işleri yapmak, çocuğa bakmak ve yetiştirmek, aile bütçesine katkıda bulunmak ve çocuk doğurmak olarak sıralanmıştır. Ankete katılan kadınların yaklaşık %70’i, “*Ev işini yapmak en önemli iştir*” demiştir. Ankete katılan erkekler de ise bu oran %77’dir. Erkeklerin bir kısmı ise, kadınların çalışıp gelir getirmesi için bir beklentilerinin olmadığını belirtmişlerdir (Atalay, 1992: 71). Kadının tanımı ve günlük yaşamdaki deneyimleri önemli araştırma konularını oluşturmuştur. Bu bağlamda 2006 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan bir araştırmada, yemek, ütü yapmak ve

ev işlerini tamamlamak kadının görevi; faturaları ödemek ve bakım onarım gibi işler ise; erkeklerin görevi olarak ortaya çıkmıştır (TUİK, 2006). Yapılan bu çalışmalar kadının kendisini değersiz gördüğünü, işinin sadece ev ve yemek işleri olduğunu göstermektedir. Bu anlayış erkekler tarafından onaylanmıştır. Kadına sürekli erkeğe hizmet etme görevi verilmiştir.

Bu anlayış devam ettikçe, bu durum kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Toplumda önce erkek sonra erkek kardeş gelmektedir. Kadın evlense dahi daha sonra ya birisinin kızı ya da karısı olmaktadır. Bu şartlarda da kadın kendisini hep değersiz görmektedir. Tek başına var olamamaktadır. Ancak, kadının toplumda yükselebilmesi için yenilikler gerekmektedir. Kadının özgürlüğünü kazanması ve demokratikleşme gibi hakları için kamusal alandaki sahip olduğu rolü de önemlidir (Altuntaş ve Karaçay, 2009: 35). Toplum veya kurumlardaki iş ve özel ilişkilerden dolayı, kadınlar üzerinde ön yargılar olduğu için kadın aile içinde etken, ancak sosyal yaşamda edilgen olarak görülmüştür.

Görüldüğü üzere kadına atfedilen bu görevleri, çağdaş toplumda müşterek olarak görülen görevler olarak nitelendirebiliriz. Fakat kadının bu şekilde görülmesi bir nevi aile hayatında da ötekileştirilmesi anlamına gelebilir. Çünkü günümüzde kadınların iş hayatına atılması için devlet tarafından girişimcilik destekleri yoğun bir şekilde verilmektedir. Fakat çoğu kadın bu kimlikleri yüzünden iş hayatına girememektedir. Acaba iş hayatına giren kadınlara atfedilen kimlikler ve iş hayatında yaşadıkları problemleri nelerdir? Bu sorunun cevabı çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır ve ilerleyen bölümlerde iş hayatındaki kadınların yaşadığı problemler ve ötekileştirmeye ait durumlar incelenecektir.

Kadına atfedilen bu kimlikler bağlamında kimlik kavramına da değinmek gerekmektedir. Kimlik en geniş tanımıyla kişinin “*Ben kimim?*” sorusuna verdiği yanıtların bütünüdür. Berger ve Luckmann’a göre ise kimlik kavramı; birey ve toplum arasındaki etkileşimden doğan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008). Kadına toplum tarafından “*kadınlık kimliği*” atfedilmiştir. Kadın, bu kimlikler bağlamında hem evde hem de iş hayatında bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Çalışma kapsamında Roman kadının iş hayatında

yaşadığı zorluklar ele alınmıştır. Hâlihazırda kadın olmak, zorlukları da beraberinde getirmektedir. İş hayatında Roman kadın olmanın ise bu zorlukları ikiye katladığı düşünülmektedir. Cinsiyet temelinde ötekileştirilen birey olan kadınların nasıl sosyal dışlanma ile karşılaştıkları çalışmamız açısından önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, sosyal dışlanma kavramı sonraki başlıkta ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.5. Sosyal Dışlanma

“*Sosyal dışlanma*” kavramı pek çok sosyal bilimci tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Literatüre yeni girmiş olması ve karmaşık bir kavram olarak görülmesi sebebiyle kavramın tek bir tanımı bulunmamaktadır. Genel anlamda bir tanım yapılacak olursa bireyin sosyal, siyasal, politik ve ekonomik haklara erişememe veya kısmen erişebilme durumu olarak ifade edilmektedir (Walker ve Walker,1997:8). Bireyin toplumla bütünleşeceği sistemlerden yoksun olması olarak da dile getirilmektedir. Kavram çok boyutlu ve ilişkisel bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavramın ortaya çıkışı 1960’lı yıllarda Fransa’da gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplumdaki dezavantajlı kesimleri tanımlamak için kullanılan kavram, 1974 yılında Fransa’nın sosyal işler bakanı Rene Lenoir, Fransa nüfusunun %10’luk bir kesimin toplumdaki dışlanmış olduğunu dile getirerek bu gruptaki insanları “*sosyal uyumsuzluk*” içindeki insanlar olarak tanımlamıştır. Bu gruplar; hasta ve yaşlılar, engelliler, istismar edilen çocuklar, madde bağımlıları, suç işleyenler, asosyal insanlar ve marjinal olarak nitelendirilen kimselerdir olarak tanımlanmıştır (Silver, 1994:532).

Bu gruplara 1980 yılındaki ekonomik gerileme ile beraber işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik olguları da eklenmiş olup , “*sosyal dışlanma*” kavramı özellikle yoksulluk kavramı ile birlikte açıklanmaya başlamıştır. “*Sosyal dışlanma*” kavramı ve yoksulluk ilişkisi birbirleriyle paralel seyreden durumlardır. Yoksulluğun sosyal dışlanmaya sebep olabileceği gibi, sosyal dışlanmanın da yoksulluğu doğurduğu söylenebilmektedir. “*Sosyal dışlanma*” kavramı merkezinde sosyal ilişkileri de içermektedir. Bu bağlamda, kendilerini toplumun bir parçası olarak görmeyen

bireylerin zamanla toplumla bağlarının kopmasını ifade etmektedir. Sosyal ilişkiler boyutu maddi olan boyuttan daha önemlidir.

“*Sosyal dışlanma*” kavramı, bu çalışma kapsamında önem teşkil etmektedir; çünkü çalışmanın örneklemini oluşturan grup Roman kadınlar, ötekileştirilen, farklılaştırılan ve azınlık olarak görülen grubun içerisinde yer almaktadır. Roman halkı sosyal dışlanmayı deneyimleyen bir grup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Romanlar bu sosyal dışlanmayı toplumdaki diğer gruplardan farklı olarak deneyimlemektedirler. Romanlar sosyal dışlanmayı yaşayan tek grup olmamalarına rağmen, uğradıkları önyargı ve ayrımcılık sosyal dışlanmayı daha yoğun bir şekilde hissetmelerine sebep olabilmektedir (Marsh 2008: 53). Temel haklara yeterince erişemeyen Romanların sorunları geçmişten bu yana süregelmektedir. Maruz kaldıkları sosyal dışlanma yüzünden temel haklara bile erişemezken, bir de kentin ücra köşelerinde yaşamakta, sosyal ve kültürel olanaklardan da faydalanamamaktadırlar.

Çalışmanın birinci bölümünde “*öteki*”, “*ötekileştirme*”, “*farklılık*”, “*azınlık*”, “*kimlik ve kadın*” ve son olarak “*sosyal dışlanma*” kavramları açıklanmıştır. Bu kavramların birbiriyle ilişkisi çalışmada Roman kadınlar üzerinden yürütülecektir. Çünkü çalışmanın temel kavramı olan “*Ötekileştirme*” birçok ırk, insan ve topluluğa yapılmasına karşın çalışmanın temel amacı olan kadın ve ötekileştirme üzerine olduğundan ikinci bölümde ilerleyiş “*Romanlar*”, “*Roman kadınları*” ve “*Roman kadını ve ötekileştirme*” üzerine olacaktır. Buradaki dayanak, birinci bölümde anlatılan kavramların toplum içerisinde çoğunlukla etnik gruplara, azınlıklara ve kadınlara daha çok etkisi olması ve bizzat ötekileştirmeye maruz kalmalarıdır. Akabinde İkinci bölüm, ilk olarak Romanların kökeni ile başlayacak, Roman kadının meslek hayatında ötekileştirilmeye nasıl maruz kaldığından, yaşadıkları zorluklar ve iş yaşamında aktif olarak var olamamaları ve bunun altında yatan sebepler ile sonlanacaktır.

II. BÖLÜM

2. ROMANLAR (ÇİNGENE)

Çalışmanın ikinci bölümünde, tezin araştırma problemini oluşturan Roman kadının çalışma yaşamında ötekileştirilmeleri bağlamında Roman halkının kökenlerinden başlayarak dilleri, kültürleri, günümüzde karşılaştıkları zorlukları, ötekileştirilmelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel sebeplerinden bahsedilmiştir. Akabinde Roman kadınına genel bakış, Roman kadınlarına yönelik nefret söylemi ve algılar, Roman kadının çalışma yaşamında karşılaştıkları zorluklar açıklanmıştır.

Romanların/Çingenelerin kökenleri ile ilgili birçok bilinmeyen bulunmaktadır. Tahmin edilenlerden birincisi, Çingenelerin Nuh soyundan geldikleri ve Yusuf ile Meryem'in Mısır'a kaçmalarında büyük bir etkileri olduğu için göçebe bir yaşam ile cezalandırılmalarıdır (Karlsson, 2006:145). Bir diğeri ise, İsa'nın çarmıha çakıldığında kullanılan çivileri ürettikleri ve bu sebeple sonsuza dek dolaşarak yaşama cezası ile cezalandırılmalarıdır. Bahsedilen bu her iki efsanenin ortak noktası, Çingenelerin günahkâr bir halk olduklarının düşünülmesine dayanmaktadır. Yaptıkları hatadan dolayı hiçbir zaman yerleşik bir hayat kuramamışlardır. Romanların kökenlerine dair buna benzer birçok efsane bulunmaktadır. Bahsi geçen bu iki söylem ile ilgili olarak romanların kökenleri konusunda bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşım, Romanların Mısır kökeninden geldiğine dair bir inanış olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Romanlar yapılan üzerine yapılan bilimsel çalışmalar onların Hint kökenli olduğuna işaret etmektedir (Kenrick, 2006: 18).

2.1. Romanların Kökeni

Çingenelerin 7. ve 10. yüzyıllar arasında Hindistan sınırları içinde değil, göçten sonra Hindistan'ın dışında ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bahsedilen bu göç, M.S. 3. yüzyılda İran Şahı'nın Kuzey Hindistan'ı fethederek burayı sömürge toprakları haline getirmesi ile olmuştur. Hancock ise buna benzer bir yaklaşım ile

Hindistan göçünün 11. yüzyılda gerçekleştiğini, ancak neden olan etkenin Gazneliler'in bölgeye yaptıkları istila sonucu olduğunu ifade etmiştir. Hancock ayrıca, buradan göç edenlerin tek bir dil ve tek bir halk olmadığını da ifade etmiştir. Çingeneler İstanbul'a 1054 senelerinde gelmişlerdir. 1200'lü yılların başlarında 4. Haçlı Seferleri ile şehirde yağmalama olmuş ve 1347 yılında bölgede yaşanan veba salgınından dolayı Çingeneler Avrupa'ya doğru yol almışlardır. Almanya'ya 1407, İsviçre'ye 1418, Fransa'ya 1419, Hollanda'ya 1420'de ulaşmışlardır. 1502 yılında başlayan göç 1584 yıllarına kadar devam etmiştir (Hancock, 2010: 22).

Hint dilbilimci olan Weer Rajendra Rishi Çingenelerin Hint kökenli olduğunu belirtmiştir. Muhammed Guri işgallerine karşı Racputlar örgütlenmiş ancak 1192'de yenilgiye uğramış ve 3 grup olarak ayrılmışlardır. Bunlardan birincisi Romane Chavel (Tanrı'nın çocukları)'dır. Çingenelerin kökeni aslında bu topluluğa dayanmaktadır. Bu topluluk yaşadıkları yenilgi sonrasında Afganistan üzerinden Avrupa'ya doğru göç etmiştir. Yaşanan bu göç sonrasında, orduya bağlı olarak ayı oynatıcısı, demirci, çömlekçi ve astrolog olarak topluma katılmıştır (Yıldız, 2007: 66-68). Jan Hancock ise; Romlar, Domlar ve Lomların bu göç ile Hindistan'dan ayrıldığı tezine katılmamaktadır. O'na göre; Romani, Domari ve Lomavren dilleri arasında farklılıklar vardır. Hancock aynı zamanda Çingenelerin atalarının, İslam dinini yaymak için seferler düzenleyen Gazneli Mahmut'u yenen Hintli birliklerden olduğunu dile getirmiş ve bu birliği oluşturan Çingenelerin, yenilgiye uğrayan askerler ile birlikte Avrupa'ya doğru gittiklerini söylemiştir (Yıldız, 2007: 66-68).

Başka bir dilbilimci olan Kenrick, topluluğun daha da eskiye dayandığını ve Hindistan dışında şekillendiğini belirtmiştir. Çeşitli kabilelerden gelen Hintli göçmenler İran' da birbirine karışmış ve günümüzde olan Çingenelerin atası Dom halkı ortaya çıkmıştır. (Alpman, 1997: 28). Etnik bir aidiyet ile Çingeneleri ilişkilendiren bu yaklaşımlar, topluluğu alt sınıf olarak değerlendirenler tarafından eleştirilmiştir. 1970'lerde benimsenen bu yaklaşım, Çingeneleri "*Yoksulluk kültürü*" ile açıklamış ve "*Etno-sınıf*" olarak tanımlamıştır. Bu düşüncüyü savunan Judith Okely'e göre, Çingeneler Hindistan kökenli etnik bir gruptur. Avrupa'da toplumun en yoksul, toplumdan dışlanan ve marjinal bir kesimini oluşturan Çingeneler

Endüstri Devrimi sonrasında kıtanın değişik yerlerinde beliren Avrupalı topluluktur (Akt. Kenrick, 2006:38).

Başka bir dilbilimci olan Luc Lucossen de Çingenelerin etnik kökeni olduğunu savunmuş ve “*Geleneksel*” olan yaklaşımı eleştirmiştir. O’na göre, kendi içerisinde farklılıklar arz eden gruplara ortak özellik atfetmekte ve hayali bir Çingene/Roman kimliği inşa etmektedir. Tüm bu yaklaşımlar çerçevesinde etnisite temelli tez, Çingenelerin belli bir dile sahip olan ulusal bir topluluk veya ulus-aşırı azınlık olarak adlandırılması, Avrupa’daki hâkim olan düşüncedir. Çingenelerin politikleşmesi, azınlık haklarını kazanma güdüsünden gelmektedir. Türkiye’de Çingenelerin nereden ne şekilde geldiği gibi yorumlamalar olmamıştır. Ancak Hindistan’dan geldiği fikri genel olarak kabul görmüştür. Avrupa’daki Çingenelerden farklı olarak Türkiye’deki Çingeneler, kendisini azınlık olarak tanımlamamaktadırlar (Kenrick, 2006: 42). Örgütlenmedeki bu süreçte öncülerden olan Erdinç Çekiç, kendilerini artık azınlık olarak görmediklerini ve örgütlenmenin amacının etnisiteyi ön plana çıkartmak olduğunu vurgulamıştır. İzmir Çağdaş Romanları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Cemal Bekle de Çingenelerin bir kimlik arayışı içinde olmadıklarını belirtmiştir.

Türkiye’de Çingene örgütlenmesini araştıran Emine Onaran İncirlioğlu ’nun görüştüğü dernek yöneticileri, anayasaya, devlete, bayrağa ve Atatürk ilke ve inkılaplarına saygı duyduklarını belirtmiştir. Buradan da anlaşılabileceği üzere, Türkiye Çingeneleri, azınlık olduğunu reddetmekte ve yaklaşım da herkes tarafından kabul görmektedir. Avrupa’da olan Çingeneler, “*Diaspora Çingeneleri*” olarak kendilerini düşünürken, Türkiye’deki Çingeneler kendilerini “*Türk ulusunun bir parçası*” olarak görmektedir (Onaran-İncirlioğlu, 2005: 72).

Yıllar önce Avrupa’da yaşayan insanlar, Çingenelerin Mısır’dan geldiklerini düşünürlerdi. Çingene kelimesinin İngilizce’ de karşılığı “*Gipsy*” dir. İngilizce ’de “*Mısır*” anlamına gelen “*Egypt*” kelimesinin kökeninden gelmiştir. Hindistan’ın kuzeybatısında yaşayan bazı kabileler göç etmişlerdir; Çingenelerin aslının bu kabilelerden geldiği yukarıdaki açıklamalarla da olasılık dâhilinde ele alınmaktadır. Bu kabilelerin bazıları Pers (eski İran) topluluğuna ulaşmıştır. Bir kısmı ise

Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de fazla kalmadan Mısır, Kuzey Afrika ve Suriye'ye gidenler olmuştur (Yıldız, 2007: 66-68). Çingeneler, Hindistan'dan geldikleri için Sanskrit dili ile yakın olan Hint dilini konuşuyorlardı. Daha sonra Balkanlar, Macaristan ve Rusya'ya yayılmışlardır. Hatta Almanya, Fransa, İngiltere, İsveç ve Finlandiya gibi batı Avrupa'ya yayılanlar olmuştur. Aradan yüzyılların geçmesi ile Çingeneler, yerleştikleri ve yaşadıkları ülkelerin dillerinden kendi dillerine bazı kelimeleri almışlardır (Yıldız, 2007: 66-68).

Diğer yandan 633-641 yılları arasında İran Araplar tarafından fethedilmiştir. Böylelikle ülkede Arapça kullanılmıştır. Ancak Çingene dilinde çok fazla Arapça sözcüğün olmaması Avrupa'ya giden Çingenelerin bölgede çok uzun kalmadığını göstermektedir. Çingene dilinde çok fazla Farsça kelime olmasa da birçok Ermenice sözcük vardır. Bu durum bize Romanların Ermeniler ile uzun süre yaşadığını göstermektedir (Kenrick, 2006: 44). Buradan da batıya doğru ilerleyen Çingenelerin Ermenistan'dan geçtiği düşünülmektedir.

Francesco'ya göre, gerçek Çingene tarihinin dillerinin araştırılması ile Romani dilinin tek ya da standart bir biçimi yoktur. Dilbilimciler Çingene dilini, Rom, Lom ve Dom olarak üç lehçeye ayırmaktadırlar. Bu üç lehçede bulunan coğrafyaların farklı olmasından dolayı yıllar içinde değişimler olmuştur; ancak temelde benzerlikler vardır. Müslümanların M.S. 7. ve 10. yüzyılda İran ve Hindistan'ı fethetmesi ile Çingeneler Avrupa'ya göç etmiştir. Ermenistan, İran, Anadolu, Yunanistan ve Güney Slovakya üzerinden bu göç gerçekleştiği için Çingenelerin lehçesinde bu ülkelere alınmış kelimeler de bulunmaktadır (Akt. Alpman, 1997: 72).

Türkiye'nin batısında yaşayan Rom topluluğu Türkiye'de en fazla bilinen Çingene grubudur. Buna karşın Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Dom grupları hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Romlar günümüz Türkiye'sinde Roman ya da Çingene olarak adlandırılan gruptur. Rom grupları Çingene müziğinin temsilcisidir. Lomlar ise Hindistan kaynaklıdır ve dil bağı ile Romanlara yakın oldukları düşünülmektedir. Türk Çingenelerinin kullandığı dil, Balkan diyalektiği içinde yer almaktadır. Balkan diyalektiği Balkanlarda konuşulan Erli, Arlı

(Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya) ve Türkiye’de konuşulan Xoroxano’dur (Kolukırık, 2009: 15).

Günümüzdeki Lom nüfusu 1870’lerde Kafkasların fethinden sonra Ruslar tarafından etnik temizlik için Türkiye’ye göçe zorlananların torunlarıdır. Lomlar, anadili Lamauren’i konuşmayı ve müzisyenlik mesleğini devam ettirmektedirler. Birçoğu da Türkiye’de üst düzey mevki sahibi olanlardır. Ancak çoğu dilini kaybetmiştir ve 60 yaşın altındakilerin çok azı bu dili akıcı olarak konuşabilmektedir. Domlar da Hindistan kaynaklıdır ve dil bağı olarak Romanlara bağlıdır. Dilleri Domani’yi (ya da Türkçede Domca) korumuşlardır. Ancak Kurmanci, Zazaca ve Türkçe’de konuşmaktadırlar. Domca’yı daha çok kendi grupları içinde kullanırlar. Domca’yı artık sadece yaşlılar kullanmaktadır. Domlar daha çok, Mardin, Diyarbakır, Batman, Şırnak, Siirt ve Urfa’da yaşamaktadırlar (Kolukırık, 2004: 52).

Dünya’da birçok ülkede Çingeneler yerleşim yerlerinde göçebe ya da yerleşik olarak yaşamaktadırlar. Günümüzde çingenelerin büyük kısmı yerleşik düzende yaşamaya başlamışlardır. Çingenelerin sayısı, uluslararası kuruluşlara göre 450-550 bin arasındadır. Ancak gerçek rakam bu sayının da üstündedir. Çingenelerin ülkemizde yoğun olarak yaşadıkları yer Trakya ve Marmara bölgesindeki yerleşim yerleridir (Arayıcı, 2008: 236). Çingenelerin dini yaşamları ile ilgili birçok tartışma bulunmaktadır. Bir dinleri veya ritüelleri olmadığı görüşü hâkimdir. Çingeneler bulundukları ülkenin dinini kabul edip yaşamaktadırlar. Türkiye’de Çingeneler kendilerini Bektaşî-Alevî ve Sünnî Müslüman olarak ikiye ayırır. Bektaşî-Alevî olanlar göçer durumda iken, Sünnî-Müslüman olanlar yerleşik durumdadır (Arayıcı, 2008: 241).

Göçebe veya yerleşik olarak yaşayan Çingenelerin büyük bölümü “*Marjinal*” gruplar olarak zor şartlarda yaşamaya çalışmaktadır. Çingenelerin birçoğunun okur-yazarlığı yoktur. Okur-yazarlığı olanların da eğitim seviyesi düşüktür. Bu yüzden çingene olmayan biriyle iletişim kurmada zorluklar yaşayabilmektedirler. “*Çingene*” adı toplumda iyi olarak karşılanmadığı için, “*Roman*” adını kullanmayı tercih etmektedirler. 1971 yılında toplanan 1. Uluslararası Roman Kongresinde “*Roman*” kelimesinin kullanılması yönünde karar

alınmıştır. Çünkü “Çingene” kelimesi, bu gruba ait olmayanlar tarafından verilmiştir ayrıca kötü bir anlamı da çağrıştırmaktadır. Çingeneler iki tür politikaya zorlanmıştır. Bunlardan birincisi; şehrin kenar mahallesine itilmek ya da toplumdan soyutlanarak asimile olmalarıdır. Bu sebeple Çingeneler ’in kimliklerini korumaları zor olmuştur ve kültürlerini de yaşatamamışlardır (Arayıcı, 2008: 241). Bu doğrultuda meslek yaşamlarının nasıl olduğu da sorgulanmalıdır. Bu nedenle, sonraki başlıkta bu konu irdelenecektir.

2.2. Romanlar ve Meslek Hayatı

Romanlar tarihin en eski halklarından birini oluşturmaktadır. Bu etnik grubun sosyolojik tarihi incelendiğinde insanlığın yerleşik hayata geçişinde göçebe romanların, ilkel üretim araçlarının kullanımının sağlanmasında önemli etkileri olduğu görülmektedir. Toplumların gelişmesinde zanaatçılık önemli bir faktördür. Romanlar, üretici gücün gelişmesinde zanaatçılık ile etkili unsur olmuşlardır. Romanlar zaman içerisinde mutfak malzemelerini kalaylamış ve metal eşya satıcılığı yapmışlardır. Ayrıca, göçebeliğin olduğu zamanlarda konakladıkları ya da göç ettikleri yerlerde çadır kurarak; metal eşya, kap kacak üretmiş, at yetiştiriciliği yapmış ve düğünlerde müzik aletleri çalmışlardır (Kolukırmık, 2004: 52). Bu bilgiler doğrultusunda, Romanların geçmişte yetenekli ve zanaatkâr kişiler olduğu görülmektedir. Romanların ayrıca alanyazında listelenmiş çok çeşitli mesleklerde olduğu görülmektedir. Geçmişten günümüze Roman meslekleri sıralanırsa; demircilik, nalbantlık, bakırcılık, sepetçilik, elekçilik, kalaycılık, seyislik, çiçekçilik, falcılık, müzisyenlik, ayı oynatıcılığı, çengilik ve bohçacılık olduğu sıralanabilmektedir (Alp,2015). Fakat zaman içerisinde bu mesleklerin çoğu geçerliliğini yitirmiştir. Teknolojik olarak gelişmelerin hızlandığı Milenyum adı verilen 2000 yılından itibaren dünya modernleşmeye geçiş sağlamıştır. Bu modernleşme ve teknolojik gelişmeler, Romanların sadece bir etnik grup açısından ötekileştirilmeye maruz bırakmamış aynı zamanda, mesleki olarak da düzensiz ve devlet garantisi olmayan işlerde düşük ücretle çalışmalarına sebep olmuştur. Romanlar hem küreselleşmeden hem de toplum tarafından ayrııştırılarak eski mesleklerinden uzaklaştırılmıştır. Köylerden ve kasabalardan kentlere göç eden

Romanlar, mesleklerinin geçerliliğini yitirmesi ve yoksulluk sonucunda eğitimsizleşmeye başlamıştır. Bu eğitimsizlik yüzünden, “*Gaco*” diye nitelendirilen – kendilerinden olmayan- kişilerle ayrışma yaşamışlar ve daha vasıfsız, gündelik işleri yapmaya mecbur kalmışlardır.

Romanlar, Türkiye’de farklı bölgelerdeki çalışma sektörünün çeşitliğinden birçok işte çalışabilmektedir. Malatya’da kayısı toplama ve ayıklama gibi gündelik tarım işlerine giderken, Trakya bölgesinde saman balyalarının atılması işinde hamallık, Ege bölgesinde ev taşıma ve nakliyecilik işleri yapmaktadırlar. Mevsimlik Tarım işçiliği olarak örnek verilirse Romanlar, Trakya Bölgesinde İpsala, Keşan, Muratlı, Tekirdağ’a diğer Romanlarla birlikte gitmektedirler (Oğuz ve Eroğlu, 2014). Eğlence sektöründe, Türkiye’nin batı bölgelerinde çalgıcılık yaparak meslek icra etmektedirler. Fakat tüm ülke genelinde yaygın olarak çöp toplayıcılığı, apartman ve ev temizliklerine giden gündelikçiler olarak bilinmektedirler. Çalışmanın örneklemini oluşturan Edirne’de ise kent içerisinde Romanlar, çöp toplayıcılığı, süpürgecilik, temizlik işleri, çalgıcılık ve tekstil sektöründe fabrika işçisi olarak çalışmaktadırlar. Fakat Romanların iş yaşamında, meslek edinmelerinde ve yaptıkları işlere *cinsiyet* etki etmektedir. Roman kadın ve erkeklerin iş yaşamında nerede konumlandıkları, meslek yaşamında romanları anlamak açısından önem arz etmektedir.

2.3. Romanların Karşılaştıkları Zorluklar

Romanlar, dikkat çeken kişilik özellikleri, kent ve kırsal alanda sürdürdükleri yaşam biçimi eğitim yaşamındaki konumları ile sosyal politikaların ilgi alanına girmiş ve dezavantajlı gruplar içinde “*Marjinal*” bir kitleyi oluşturmuşlardır. Romanların karşılaştıkları zorlukların en büyüğü, toplum tarafından yaşadıkları sosyal dışlanma ve ötekileşmedir. Fakat Romanların yaşadığı dışlanma diğer etnik gruplara yapılan dışlanmadan da ötesidir. Çünkü Romanların yaşadıkları sosyal dışlanmayı farklı kılan durum toplumda yaşayan diğer azınlıklar tarafından da dışlanmaları olarak açıklanabilir. Aslında, 10. yüzyılda Anadolu’ya gelen Romanlar, kültürlerinden ve sıra dışı yaşamlarından dolayı toplumun ayrılmaz bir parçası olarak

görülmekteydi. Fakat zaman içerisinde toplum tarafından “*farklı*” olarak değerlendirilmişlerdir (Arayıcı, 2008: 26).

Romanlara her zaman önyargı ile yaklaşmış neredeyse bu onların kaderi olarak görülmüştür. Başta sosyal dışlanma olmak üzere; işsizlik, yoksulluk, temel hak ve barınma gibi imkânlardan yararlanamama gibi sorunlar ile birlikte yaşamaya çabalamışlardır. Batıda ise; sindirme, baskı, asimilasyon, yaralama gibi ceza ve hatta öldürme gibi insanlık dışı durumlara maruz kaldıkları bilinmektedir. Anadolu’daki durumları Batı’ya göre çok daha elverişli ve iyi durumdaydı. Osmanlı döneminde belirli konularda iş sağlanmış, kendi kimlikleri yaşam tarzları ve kültürlerini sürdürmüşlerdir. Ayrıca, Osmanlı’nın Trakya/Rumeli gücünü oluşturdukları ve çok iyi bir konumda, refah içinde yaşadıkları ileri sürülmüştür. Bizans’ın son dönemlerinde Romanlar, ikinci bir vatan olarak Balkan coğrafyasını seçmişlerdir (Ünaldı, 2012: 617). Göç edilen ilk zamanlar ilgi ile karşılaşılan Romanlara karşı bakış açısı zamanla değişmiş, 15.yüzyılda Romanlara yönelik şüpheli tavırlar oluşmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak daha da ileri gidilmiş ve Roman karşıtı kanunlar çıkarılmıştır. Doğu Avrupa’da veba taşıyan bir kitle olarak görülmüştür. 18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’daki hemen hemen tüm otoritelerin Romanlar hakkındaki düşüncelerinde uzlaşma sağlanmıştır. 20.yüzyıl sonlarında sosyal politika alanında yapılan düzenlemeler yapılsa dahi Romanlar için olumlu bir durum olmamıştır (Arayıcı,2008: 92). Düzelmesi imkânsız suçlular olarak görülen Romanlar, Hitler döneminde tıp deneylerinde kullanılmışlardır. Romanlara yönelik yapılan zulümler Hitler Almanya’sı ile sınırlı kalmış, İspanya’da da ana dillerini yasaklama ve konaklamalarını engelleme gibi uygulamalara başvurulmuştur. Ayrıca son dönemde Fransa’da Romanlara yönelik saldırılar artış göstermiştir. Fransız hükümetinin almış olduğu karar ile birçok Roman kampı dağıtılmıştır.

Günümüzde Romanların yaşadıkları pek çok sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlar; işsizlik, uyum sağlama, konut ve konaklama sıkıntısı, anadilde eğitim, okuma yazma, topluma uyum sağlama, sosyal alanda dışlanma, yerleşim yerlerinden sürgün ve ırkçı saldırılarıdır (Kurtuluş, 2012: 19). Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki Romanların, gelir, eğitim, sağlık, sosyal dışlanma ve siyasi katılım

konularındaki en önemli sorunları; ekonomik problemler, işsizlik ve istihdam ile ilgilidir. Kısacası Roman olmak, istihdam için engelli olmaktan sonraki en büyük engeldir. Bu durum, romanların işsiz olduğu ile ilgili bir önyargıyı ortaya çıkarmaktadır (Erkem-Gülboy, 2012: 131-136).

Günümüzde Romanlar eğitim alanında da toplum tarafından dışlanmaktadır. AB’de yaşayan romanların eğitim düzeyi toplumun diğer kesimlerine göre çok düşüktür. Neredeyse çoğunun temel eğitimi bile yoktur. Roman çocuklarının yaklaşık %42’si ilkokul eğitimini tamamlayamamaktadır (Arayıcı, 2008: 133-177). Roman çocukları eğitim hayatında dışlanmayı daha ilkokul sıralarında deneyimlemektedirler. Böylelikle eğitim olanaklarından yararlanamayıp erken yaşta eğitimlerini sonlandırmaktadırlar. Eğitim olanaklarına ulaşmak, sosyal haklara erişebilmek için önemli bir ögedir. Roman topluluğu eğitimden oldukça sınırlı bir şekilde faydalanmaktadır. Yetişkinler arasında okuma yazma bilen ve eğitimden faydalanan sayısı çok azdır. Roman kadınların geneli okula gitmemiştir; fakat aralarında ilkokul mezunu olanlar vardır. Bireyin eğitimi için harcadığı zaman, enerji ve maddi değerler kayıp olarak görülür. Çünkü paranın kazanılması daha önemlidir. Para eğitime tercih edilmektedir.

Romanların maruz kaldığı ayrımcılığın boyutu eğitimden süregiden bir biçimde dışlanmalarıyla daha da artmaktadır. Eğitim hakkı herkes bakımından güvence altına alınmış olmasına rağmen uygulamada fiziksel tecrit ve maddi sıkıntılardan, erişilebilir ve kültürel olarak uygun okulların yokluğuna kadar bir dizi sosyal ve ekonomik engel Roman çocukların birçoğunu toplumdan soyutlamaktadır ki bu durum Roman çocukların okula devamlarının düşmesine, başarı düşüklüğüne ve ayrı tutulmalarını daha da pekiştiren, bazı bölgelerde neredeyse tamamen Roman öğrencilerin öğrenim gördüğü okulların ortaya çıkışına yol açmaktadır (Gülmez, 2009: 42).

Sonuç olarak, Romanların karşılaştıkları zorluklar ve ortaya çıkan problemlerin, Romanların yaşamını olumsuz etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu tez çalışmasında Romanların özellikle de Roman kadınlarının iş yaşamında yaşadıkları ötekileştirme inceleneceği için Romanların yaşadıkları zorluklardan

sosyal dışlanmanın iş hayatına yansımaları ele alınmaya çalışılacaktır. Bu açıdan çalışmada Romanların iş hayatındaki ötekileştirmeyi ortaya koyabilmek için Roman kadınları ve meslek hayatları üzerine yoğunlaşacaktır.

2.4. Roman Kadınlar ve Meslek Hayatında Ötekileştirme

Roman kadının aile içinde; ev işleri, çocukların bakımı gibi faaliyetlerin yanı sıra, iş hayatına etkin katılımı ile aile bütçesine büyük katkısı bulunmaktadır. Roman kadınlar genellikle bu durumu akademik çalışmalarda gizlemelerine rağmen çoğunlukla dilencilik yaparak ev halkını geçindirmektedirler. Bunun dışında yoğunlukla farklı bölgelere göre değişiklik göstermesine rağmen roman kadınları özellikle fabrika işçiliği, fal bakma, çeyiz malzemeleri satma, mevsimlik tarım işçiliği, kâğıt toplayıcılığı, dilencilik, bebek bakıcılığı, hurda ve plastik toplayıcılığı, gündelik temizlik işlerinde geçici bile olsa çalışarak ailenin geçiminden doğrudan pay sahibi olmaktadır. Fakat roman kadınlarının çalıştığı işlerin iş yükü fazla ve ağır olması sebebiyle zaman içerisinde yıpratıcı olabilmektedir. Özellikle kronik hastalık ve yorgunluklar, iş yaşamında dışlanma sonucu yaşadıkları psikolojik durumlar bunun sebeplerindendir. Bunun yanında iş hayatında aktif olarak katılan kadınların, çocukları üzerindeki eğitim ve sosyo-kültürel açıdan gelişimlerine etkisi azalmaktadır. İşe giden Roman kadınlarının çocuklarını bir yere bırakamadıkları ya da evde herhangi bir yaşta olan roman kızının kardeşlerine bakması çocuklarının gelişimine ket vurmaktadır. Bu çocukların ilk yaptıkları şey okula devam etmemek olmaktadır. Bu süreç içinden çıkılmaz bir döngü gibi Roman kadının eğitimsizleşmesi ve yoksullaşması anlamına gelmektedir. Bu yoksulluk, eğitimsizlik, Romanlara yapılan sosyal dışlanmaya ek olarak iş hayatında vasıfsız ve sürekli olmayan işlere Roman kadınlarının koşulmasının önemli sebeplerindendir. Romanlar kadınlar çalıştıkları işlerden paralarını alamama, işe geç başlamakten dolayı var olan erzaklarını tüketme, kötü sağlık koşulları olan yerlerde barınma gibi dezavantajlı durumlar ile baş etmek zorunda kalırlar (Gülmez, 2009: 42).

Roman kadınlarına iş hayatında yapılan ötekileştirme hakkında alanyazında yeterli çalışma olmadığı görülmüştür. Fakat akademik çalışmalarda sıklıkla ifade edilen dışlanma ve ötekileştirme kavramlarının roman kadınlarının gözünden

incelenmesi hem dışlanmanın nasıl yapıldığı, dışlanma sonucunda bu durumun roman kadınlarına etkisi ve aynı zamanda ötekileştirmenin önlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda tezin temel amacı roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirilmesi üzerine görüşlerinin incelenmesidir.

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu çalışma, iş hayatında aktif olarak bulunan Roman kadınlarının iş yaşamında ötekileştirilmeye ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden alan araştırması ile desenlemiş, veriler yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi ile elde edilerek betimsel ve içerik analizi yöntemine göre analiz edilmiştir. Betimsel ve içerik analizi yönteminde elde edilen veriler, alanyazına göre daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip ve yorumlanmaktadır. İçerik analizinde tema ve alt temalar kullanım sıklıklarına göre (f analizi) belirtilmiştir. Betimsel analizde ise, görüşülen ya da gözlenen katılımcıların görüşleri çarpıcı bir şekilde yansıtmak için doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilmektedir. Bu tür analiz yönteminde temel amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde ortaya konmasıdır. Betimsel analizin temel adımları, analiz için bir tematik bir çerçeve oluşturması, bu çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması, bulguların yorumlanması biçiminde sıralanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2005).

3.1. Çalışma grubu

Çalışma grubunu, Trakya bölgesinde Edirne ilinde Çavuşbey Mahallesi mevkiinde ikamet eden ve iş hayatında aktif olarak bulunan 20 roman kadını oluşturmaktadır. Çalışmada katılımcı grubu, seçkisiz olmayan örnekleme metodlarından Amaçsal örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Amaçsal örnekleme yöntemi, araştırmacının, araştırma amaçlarına en uygun ve istenen özellikleri taşıyan katılımcıları kendi yargısı ile örnekleme olarak belirlemektedir (Balcı, 2004). Roman kadını olmaları ve mesleki hayatlarında aktif olarak yer alıyor olmaları çalışmada araştırmada görüşlerine başvurulacak Roman kadınlarının belirlenmesinde öncelikli ölçüt olarak kabul edilmiştir. Katılımcıların %25'inin medeni durumu bekâr, %65'i evli ve %10'nu eşinden ayrılmış olarak belirlenmiştir. Eğitim durumu açısından katılımcıların %10'unun okuma-yazması yok, %60'ı ilkokul mezunu, %25'i ortaokul mezunu ve %5'i ise ön lisans mezunudur. İş

hayatına aktif katıldıkları meslekler açısından incelendiğinde %50'sinin ev ve apartman temizliği işlerine gittiği, %5'nin bulaşıkçı, %5'nin reyon görevlisi, %5'nin tezgâhtar, %10'nun kasiyer ve %25'nin tekstil fabrikasında işçi olarak çalıştığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	N	%
Medeni hali		
Bekâr	5	25
Evli	13	65
Boşanmış/Ayrı	2	10
Eğitim Durumu		
Okuma-yazma yok	2	10
İlkokul	12	60
Ortaokul	5	25
Lise	-	-
Ön lisans	1	5
Meslek türü		
Temizlikçi	10	50
Bulaşıkçı	1	5
Reyon Görevlisi	1	5
Tezgâhtar	1	5
Kasiyer	2	10
Tekstil (Fabrika-işçi)	5	25
Meslek sektörü		
Kamu	-	-
Özel	20	100
Çalışma yılı		
1 yıl	3	15
2 yıl	3	15

3 yıl	1	5
4 yıl	1	5
5 yıl	2	10
6 yıl	3	15
7 yıl	1	5
8 yıl	2	10
9 yıl	2	10
10 yıl	2	10
Sigorta Durumu		
Sigortasız	12	60
Sigortalı	8	40
Toplam	20	100

Tablo 2. Araştırma Grubunu Oluşturan Roman Kadınlarına ait Bilgiler

Kod	Medeni Hali	Yaşı	Eğitim Durumu	Meslek Türü	Meslek Sektörü	Çalışma Süresi	Sigorta Durumu	Ücret (Aylık)
K1	Evli	49	İlkokul	Temizlikçi	Özel sektör - Hizmet	6	Sigortasız	1500
K2	Evli	35	Ortaokul	AVM’de Hizmetli	Özel sektör - Hizmet	10	Sigortalı	Asgari ücret
K3	Evli	25	İlkokul	Fabrikada işçi	Özel sektör - Hizmet	1	Sigortasız	1000
K4	Evli	49	İlkokul	Okulda Temizlik Görevlisi	Özel sektör - Hizmet	3	Sigortalı	Asgari ücret
K5	Boşanmış	43	İlkokul	Fabrikada işçi	Özel sektör - Hizmet	5	Sigortasız	Asgari ücret
K6	Evli	30	Ortaokul	Fabrikada işçi	Özel sektör - Hizmet	6	Sigortalı	Asgari ücret
K7	Boşanmış	43	İlkokul terk	Temizlikçi	Özel sektör - Hizmet	7	Sigortasız	1500
K8	Bekâr	29	Önlisans	Kasiyer	Özel sektör - Hizmet	1,5	Sigortalı	Asgari ücret
K9	Bekâr	34	Okuma	Gündelikçi	Özel sektör - Hizmet	9	Sigortasız	1500

			yazma yok					
K10	Evli	52	İlkokul	Gündelikçi	Özel sektör - Hizmet	6	Sigortalı	Asgari ücret
K11	Bekâr	20	Ortaokul	Temizlikçi	Özel sektör - Hizmet	1	Sigortasız	1000
K12	Bekâr	38	Ortaokul	Bulaşıkçı	Özel sektör - Hizmet	2	Sigortasız	2000
K13	Evli	25	İlkokul	Tezgâhtar	Özel sektör - Hizmet	2	Sigortasız	Net bilmiyor.
K14	Bekâr	28	Ortaokul	Reyon görevlisi	Özel sektör - Hizmet	4	Sigortasız	1500
K15	Evli	35	İlkokul	Fabrikada işçi	Özel sektör - Hizmet	8	Sigortalı	Asgari ücret
K16	Evli	38	İlkokul	Gündelikçi	Özel sektör - Hizmet	8	Sigortasız	1500
K17	Evli	40	İlkokul	Gündelikçi	Özel sektör - Hizmet	5	Sigortasız	1000
K18	Evli	41	İlkokul	Fabrikada işçi	Özel sektör - Hizmet	9	Sigortalı	Asgari ücret
K19	Evli	45	İlkokul	Temizlik görevlisi	Özel sektör - Hizmet	10	Sigortasız	1700
K20	Evli	30	Ortaokul	Kasiyer	Özel sektör - Hizmet	2	Sigortalı	Asgari ücret

3.2. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşmelerde araştırmacı tarafından hazırlanan dört soruluk bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu geliştirilirken önce ilgili alanyazın taraması yapılmış ve gerekli bilgiler toplanmıştır. Daha sonraki aşamada görüşme formunun kapsam geçerliğinin sağlanabilmesi amacıyla ilgili alanda çalışma yürütmüş üç uzman görüşünün alınması ile gerekli düzeltme ve eklemeler yapılarak görüşme formu uygulamaya hazır hâle getirilmiştir. Görüşmeler, çalışma grubunu oluşturan her bir Roman kadınına araştırma hakkında bilgi verilmesi ve katılım için gönüllülük esasına göre onaylarının alınmasının ardından, Roman kadınlarının belirledikleri yer ve zamanda araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Kasım-Aralık ayı boyunca sürdürülmüştür. Katılımcılardan izin alınarak 20-32 dakika arası süren her bir görüşme ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Son olarak ses kaydından veriler araştırmacı tarafından MS Word programı yardımıyla yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmada görüşme verilerinin analizi betimsel ve içerik analizi tekniğinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle görüşmelerden elde edilen ses kayıtları bilgisayar ortamına MS Word programı vasıtasıyla aktarılmıştır. Her katılımcıya bir numara verilerek, her bir görüşme formu 1'den 20'ye kadar numaralandırılmıştır. Daha sonra araştırmacı haricinde bir öğretim elemanı tarafından ses kayıtlarının bilgisayar ortamına doğru bir biçimde aktarılıp aktarılmadığı kontrol edilmiştir. Analiz sürecinde, araştırma soruları temelinde araştırmacı tarafından temalar belirlenmiş, indekslenen veriler bu temalar altında gruplanmış ve yorumlanmıştır. Bulguların sunumunda görüşülen Roman kadınlarının görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri temelinde araştırmanın inandırıcılığı ve aktarılabilirliğinin sağlanabilmesi için katılımcı onayı, ayrıntılı betimleme, amaçlı örnekleme gibi yöntemlere başvurulmuştur. Ayrıca bazı veriler betimsel istatistikler kullanılarak yüzde (%) ve frekanslar olarak verilmiştir.

IV. BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde iş hayatındaki roman kadınlarının ötekileştirilmesine ilişkin görüşlerine ait bulgular, tezin araştırma soruları dikkate alınarak sıralanmış ve tablolar halinde sunulmuştur.

4.1. Roman Kadınlarının İş Hayatında Ötekileştirmeye Maruz Kalmalarına İlişkin Bulgular

Roman kadınlarına iş hayatlarında ötekileştirmeye maruz kalıp kalmadıkları ilgili yöneltile “ *İş hayatınızda ötekileştirmeye maruz kaldınız mı?*” sorusuna verilen cevaplara göre hazırlanan Tablo 3 aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3. İş hayatında Roman Kadınlarının ötekileştirme durumu (N=20)

	Evet		Hayır	
	N	%	N	%
Ötekileştirmeye Maruz kalma Durumu	15	75	5	25

Tablo 3’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Roman kadınlarının büyük çoğunluğu (%75), iş hayatlarında ötekileştirilme ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan %25’i ise iş hayatında bir ötekileştirme ile karşılaşmadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcıların kendileri iş hayatlarında ötekileştirilmeye maruz kalmasa da etraflarındaki arkadaş veya çalışan Roman kadınlarına yapılan bazı ötekileştirilenleri gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular, Roman kadınlarının çoğunun iş hayatlarında ötekileştirilme yaşadığını destekler niteliktedir.

4.2. Roman Kadınlarının İş Hayatında Ötekileştirilmeye Maruz Kaldığı Davranış ve Durumlara İlişkin Bulgular

Roman kadınlarına iş hayatlarında ötekileştirilmeye ait yöneltlen “ *İş hayatınızda ötekileştirmeye maruz kaldığınız durumlar nelerdir? Açıklar mısınız?*” sorusuna verilen cevaplara incelendiğinde öncelikli olarak yoğun yaşadıkları davranışların *gacolar* tarafından kendilerinin işyerinde muhattap alınmaması olduğu ortaya çıkmıştır. Mola ve yemeklerde dahi onlarla zaman geçirmek istemeyen ya da aynı ortamda bulunmak istemeyen iş arkadaşlarının olduğu ifade edilmiştir. İş yerinde muhattap alınmama durumu ile ilgili bazı Roman kadınlarının ifadeleri şöyledir:

“ *Bakışlarla dışlıyorlar işte bir şey sorduğun zaman cevap vermiyorlar yüzüne bakıp dönüyorlar.*” [K3]

“ *Bize hep yukarıdan bakıyorlar hâlbuki aynı pozisyonda çalışıyoruz. Şef değil ama illa bizi muhatap almıyor, hissettiriyor.*” [K14]

Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirmesi ile karşılaştıkları davranış ve durumlara karşı elde edilen bulgulardan bir başkası da iş türünde yaşadıkları haksızlıklar olarak ortaya çıkmıştır. Roman kadınları iş yerinde daha ağır ve pis işlerin kendilerine verildiğini ifade etmişlerdir. Özellikle bunu Romanlara karşı yapılan “*Romanlar pistir*” ön yargısı ile yapılan bir ötekileştirme olduğunu düşünmektedirler. İş yerinde yapılan işin türüne göre haksızlık yaşama durumu ile ilgili bazı Roman kadınlarının ifadeleri şöyledir:

“*İş yönünden haksızlıklar var. Romanlar güneş altında çöp toplamaya, kâğıt toplamaya. Gacolar (yani diğer çalışanlar roman kadınlarının ifade ettikleri) bulaşık yıkamaya, yemek salonuna, çaya öyle ayırım yapıyorlar.*” [K10]

“*İş arkadaşlarımdan biri bir gün yevmiye işleri oluyor yazın, oraya gitmişti. İşverenler gaco ve romanları ayırmışlar. Hep kötü, zor işleri romanlara vermişle tabi bizim ihtiyacımız var sesimizi çıkaramıyoruz.*” [K19]

Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirmesi ile karşılaştıkları davranış ve durumlara karşı elde edilen bulgulardan bir başkası da iş icrasında onlara güven duyulmaması olarak ortaya çıkmıştır. Roman kadınları çalışma hayatlarında

yaptıkları işlerde işverenin ya da temizliğe gittiyse ev sahibinin işlerini tekrar tekrar kontrol ettiği ya da hırsızlık gibi bir vakada hemen ilk sorguya çekilenlerin kendileri olduklarını dile getirmişlerdir. İş yerinde yapılan Roman kadınlarının yaptıkları işlerdeki güvensizlik durumu ile ilgili bazı Roman kadınlarının ifadeleri şöyledir:

“Bir gün bir evde temizlik yaparken kadının evinde değerli bir kolyesi mi bir şeyi kaybolmuş bize gelip söylediler. Tabi biz temizledik ama gacoları bir şey sormadılar. Bize güvenmiyorlardı. Zaten hemen gelip bizi suçlar gibi bize sordular.” K[16]

“Bizim yaptığımız işi ikinciye gelip kontrol ediyorlar. Olumsuz bir durum olduğunda bütün gözler bize dönüyor.” K[20].

Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirmesi ile karşılaştıkları davranış ve durumlara karşı elde edilen bulgular, Roman kadınlarının izin alma problemleri ve eşitsizlikleri yaşadıklarını göstermektedir. Roman kadınlarının hastalık ya da başka bir durumda iş yerinden izin istediklerinde, gacoları göre daha çok ret cevabı aldıkları ve diğer çalışanların kayırıldıklarını ifade etmektedirler. Roman kadınlarının izin problemleri ve eşitsizlikleri hakkında bazı Roman kadınlarının ifadeleri şöyledir:

“Bir gün çok kötü hissettim kendimi çalışırken başımızdaki şefe söyledim. Çalışamayacak duruma geldim ama bana izin vermedi ve ben o halde çalışmaya devam ettim çok zordu. Kayırdı orda şef daha sonraki günlerde başka gaco rahatsızlandı ona izin verdiler. Bu ayrımcılık işte.” [K5]

“Gacoları izin veriyorlar istediklerinde fakat bana çok zor izin veriyorlar ya da vermiyorlar.” [K12]

Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirmesi ile karşılaştıkları davranış ve durumlara karşı elde edilen bulgular, Roman kadınlarının iş yükünde adaletsizlikler yaşadıkları görülmektedir. Özellikle gündelikçi olarak temizliğe giden Roman kadınlarının aynı işi yapmalarına rağmen gacoların iş yükünün kendilerine göre daha hafif olduğunu dile getirmişler ve bu açıdan ötekileştirilmeye maruz kaldıklarını düşünmektedirler. Roman kadınlarının iş yükünde yaşadıkları adaletsizlik hakkında bazı Roman kadınlarının ifadeleri şöyledir:

“Apartman siliyoruz hem temizlik şirketi hem de orada yaşayanlar bile bize fazladan iş yaptırmaya bayılıyorlar burası silinmemiş tekrar sil bir de başımızda beklerdi. Gaco olsa aynı işi yapsak bile ağırdan alır, az yapar işte.” [K1]

Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirmesi ile karşılaştıkları davranış ve durumlara karşı son olarak, Roman kadınlarının ücret eşitsizliği açısından yaşadıkları ötekileştirme değildir. İş yerinde aynı işi yapmalarına rağmen, kendi üzerlerinden para kazanan ve kendileri gibi aynı işi yapan kişilerin olmasını, yoksulluk, işe muhtaçlık ve dışlanmaya bağlamaktadırlar. Roman kadınlarının ötekileştirme yaşadıkları ücret eşitsizliği açısından bazı Roman kadınlarının ifadeleri şöyledir:

“Mesela bir şef vardı, o roman değildi, Türk’tü. Beraber çalıştığımız zaman onun yapamadığı işleri ben yapar onun açığını ben kapatırdım. Aynı işi yapıyorduk işte ama o bizim sırtımızdan para kazanıyordu. Daha çok para alıyordu, haksızlık bu işte.” [K9]

Çalışmanın bu araştırma sorusuna ait bulgular incelendiğinde iş yaşamında ötekileştirilmeye maruz kalarak birçok olumsuz durumla karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır.

4.3. Roman kadınlarının İş Hayatlarında Maruz Kaldıkları Ötekileştirme Sonucu İşlerini Etkileyen Durumlara ait Bulgular

Roman kadınlarına iş hayatlarında ötekileştirilmeye ait yöneltilen “İş hayatınızda ötekileştirmeye maruz kaldığınızda işinizi etkileyen durumlar nelerdir? Açıklar mısınız? ” sorusuna verilen cevaplara göre bulgular incelendiğinde Roman kadınları iş yerinde bir ötekileştirme yaşadığından iş performanslarının düştüğünü ifade etmişlerdir. Yapılan ötekileştirme davranışından sonra mutsuz oldukları ve psikolojilerinin olumsuz etkilendiğini vurgulamışlardır. Bu durumunda Roman kadınlarının ötekileştirilmesi sonucunda iş yaparken performanslarını olumsuz etkilediğini sonucuna varılabilmektedir. Roman kadınlarının iş yerinde yaşadıkları performans düşüklüğü hakkında ifadeleri şöyledir:

“Haksızlık bu diyorum. İşleri yalap şalap yapıyorum. Çünkü hınçlanmış oluyorum, çalışma isteğim kalmıyor.” [K12]

“Çok fazla üzülüyoruz çok takmamaya çalışıyoruz ama insan sinirleniyor psikolojimizi bozuyor bu durum. İster istemez o iş yerinden kendimizi uzaklaştırmak istiyoruz, performansımız düşüyor.” [K2]

“Aslında insan hırs yapıyor. O seninle muhatap olmazken sende olmuyorsun karşılıklı bir şeye dönüşüyor. İnsan mutsuz oluyor. Hele bir de az sayıda isen çalıştığın yerde daha kötü. Bu durum iş performansınızı haliyle etkiliyor. Öyle günlerde daha az adet ürün çıkartabiliyorum.” K[3]

Roman kadınlarına iş hayatlarında ötekileştirildiğinde iş hayatına etkisi açısından elde edilen bir diğer bulgu, roman kadınlarının ötekileştirilmeye uğradığından işe gitme isteklerinin azaldığı yönündedir. Roman kadınları, iş hayatında dışlandıklarında iş yerinden uzaklaştıklarını ve günler içerisinde işe devam etme konusunda tereddütler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Roman kadınlarının iş yerinde yaşadıkları ötekileştirme sonucunda işe gitmek istememeleri ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“İnsan sinirleniyor. İşe mecbur olmasam gidip çalışmam, gitmek istemezsiniz. Bazen çünkü çok koyuyor insana bu muameleler.” [K14]

“Huzursuz oluyorum, işe gitmek istemiyorum. Mutsuz hissediyor insan. Sinir oluyorum işe gitmek istemiyorum ama bana güzel yaklaşırsa x hanım dese şurayı şöyle yap burayı böyle dese bende mutlu yaparım işimi.” [K4]

Roman kadınlarına iş hayatlarında ötekileştirildiğinde iş hayatına etkisi açısından elde edilen bir başka bulgu ise roman kadınlarının ötekileştirilmeye uğradığından işyerinde ötekileştirme yapan kişilere karşı nefret duygusuna kapılıp, söz ya da fiziksel olarak tepki verme isteklerinin oluştuğu yönündedir. Roman kadınları, ifadelerinde o an dışlanma yapan kişiye haddini bildirmek istediklerini, hiç olmazsa tepkilerini göstermek istediklerini ifade etmişlerdir. Roman kadınlarının bu durum karşısında bazı görüşleri şöyledir:

“Ben onu orada döverdim. Mutsuz oldum, beni işimden etti onunla uğraşmak isterdim, keşke gidip onu şikâyet etseydim.” [K10]

“Ben romanım diye niye böyle muamele görüyorum. Bazen sorun çıkarmak, hatta kavga çıkarmak istiyorum, hakkımla davranmadıkları için.” [K18]

Roman kadınlarına, iş hayatlarında ötekileştirildiğinde iş hayatına etkisi açısından elde edilen son bulgu olarak roman kadınlarının ötekileştirilmeye uğradığında işi bırakmak zorunda kaldıkları yönündedir. Bu psikolojik baskıdan ve ayrışmanın Roman kadının işi bırakmasına neden olabileceği ve hâlihazırda zor bulunan işlerin elden gitmesi ile yoksullaşmanın artacağı düşünülmektedir. Bir roman kadının bu konu hakkındaki görüşü şöyledir:

“ Bir durum olmuştu. Üzülmüştüm. İnsanları yapmadığıma ikna etmeye çalışmak çok gücüme gitmişti. Zor kızım. Sonra zaten şirketi bıraktım. Dedim kendim gideyim temizliklere öyle oldu işte. Böyle çok arkadaşım dışlanma ve suçlanma yüzünden işi bıraktı.” [K16]

4.4. Roman kadınlarının ötekileştirmenin önüne geçilmesine karşı görüşlerine ait Bulgular

Roman kadınların iş hayatlarında ötekileştirilmesine ilişkin Roman kadınlarına yöneltilen “İş hayatınızda ötekileştirmeye karşı nedenler ve önlemler hakkında neler düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?” sorusuna verilen cevaplara göre bulgular incelendiğinde eğitimsizliğin başı çektiği görülmektedir. Roman kadınlarının İş yerinde dışlanmalarının sebebi olarak eğitimsizlik olduklarından yapılan işlerin vasıfsız ve ağır olduğu yönündedir. Eğitim desteği verilseydi daha iyi, kalifiye işlerde çalışabileceklerine düşünülmektedirler. Özellikle de eğitim desteğinin çocuklarına, yeni roman nesline verilmesi gerekliliği ortaya koymuşlardır. Çünkü eğitilmiş bir Roman çocuğunun işyerinde kendi yaşadıkları dışlanmalara maruz kalmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Roman kadınlarının bazılarının görüşleri şöyledir:

“Roman kadınları dışlanıyor ve güzel yerlerde çalışmıyorlar bu kesin. Çünkü okumadık. İmkân yoktu. Bize kimse yardım etmedi. Yokluk çektik çünkü bize

kimse sahip çıkmadı. Kimse el uzatmadı. Bu eli uzatsınlar artık. Bana dokunsalardı ben de okurdum, sekreter olurdum ve mesela çocuğumu okuturdum.” [K1]

“Roman kadınları eğitim alsın. Haklarını savunabilsinler. Anneler çok eğitimsiz.” [K10]

Roman kadınlarının bu araştırma sorusuna verdiği cevaplardan betimsel analiz sonucunda iş ve fırsat eşitliliğinin sağlanmadığı, bu imkânlar sağlandığında ağır ve vasıfsız işler dışında da işlere girebilecekleri ve bu işlerde çalışmaya zorunlu olmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu eğitimsizlik ile de bağdaştırdıkları görülmüştür. Çünkü böyle iş fırsatları ve çeşitlilik yaratılsa dahi bu işler için açılan kurslara eğitim düzeylerinin yetmediğini vurgulamışlardır. Roman kadınlarının görüşlerinden direkt alıntılar şöyledir:

“İş hayatına aktif katılamıyoruz. Aslında bize imkân sunulsa çocuklara kreş olsa biz gidip çalışırız. Mahallede olsa öyle bir yer bizde çalışmak istiyoruz. Bize imkân sunsunlar.” [K3]

“Kadınlara daha güzel iş fırsatları sunulsun. 1 sene 6 ay kurs versinler meslek sahibi olalım.” [K9]

Roman kadınlarının görüşlerinden elde edilen bir diğer bulgu ise iş garantili kursların gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Roman kadınları, böyle kursların açılması ve sonrasında iş garantisinin dışlanmanın önüne geçebileceği yoksa diğer şartlarda zaten düzensiz, geçici işlerde çalıştıkları için işi kaybetmemek için dışlanmaya katlandıklarını ifade etmişlerdir. Roman kadınlarının görüşlerinden bazıları şöyledir:

K(2): “ İnsanların düşüncelerine, ihtiyaçlarına göre hareket edilmesi lazım. Kadın istihdamı için kadınların becerikli olabilecekleri alanlarda mesleki edindirme kursları hazırlanabilir. Bu İŞKUR kurslarının iş garantili olması lazım. Piyasanın ihtiyacına göre insanları eğitmek gerekli. Bu da devletin işi.”

K(9): “ Kadınlara daha güzel iş fırsatları sunulsun. 1 sene 6 ay kurs versinler meslek sahibi olalım”

Roman kadınları ötekileşmenin önüne geçilmesi için iş ve etüt merkezlerinin kurulmasını dile getirmişlerdir. Bu iş ve etüt merkezlerinde Roman kadın ve gençlerinin eğitilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda bir katılımcının ifadesi şöyledir:

“Özellikle roman çocuklarına destek olsunlar, iş merkezi açsınlar. Gençlere iş etüt merkezleri olsun. Çünkü onlar okursa, dışlanmaz azalır belki.” K[4]

Son olarak roman kadınlarının işyerinde dışlanma yaşadıklarında, bu dışlanmayı şikâyet edecekleri bir muhatap istediklerini dile getirmişlerdir. Gacoların birbirini tuttuklarını ifade edip, yalnızlaştıklarını söylemişlerdir. En azından böyle bir durumla karşılaştıklarında, bu ötekileştirmeyi yapan kişilere bir yaptırımın gerekliliğini vurgulamışlardır. Böylelikle bu durumun önüne geçilebileceğini düşünmektedirler. Bir roman katılımcının u konudaki ifadesi şöyledir:

“ Biz iş başvurularına gittiğimiz zaman bize öncelik verilmiyor pek. Bu değişmeli. Biz roman olduğumuz için hem başvuruda hem iş de dışlanıyoruz. Bunu yapanların cezalandırılması gerekiyor ”[K5].

SONUÇ

İş yaşamında ötekileştirmeye ait Roman kadınlarının görüşlerinin incelendiği bu çalışmada öncelikli bulgu, çalışmaya katılan katılımcıların çoğunun iş hayatında ötekileştirildiğine ait verdikleri ifadelerdir. Ayrıca çalışmada, Roman kadınlarının çoğunluğu ev ve apartman temizliği yapan gündelikçi olduklarını ifade etmişlerdir. Genellikle eğitim düzeyinin düşük olduğu katılımcılar sigortasız ve düzensiz işlerde çalışmaktadırlar. Etnik gruplar üzerine yapılan akademik çalışmalar, etnik grupların bazı sektörlerde ve işlerde kümelenmekte olduğunu göstermektedir (Çelik ve Yüce Tar, 2016). İnşaat işlerinde daha çok Kürt kökenli ve çöpçülük, hurdacılık, ev temizliği işlerinde ise Roman kökenli vatandaşların olduğu bilinmektedir. Bu açıdan ortaya çıkan çalışmadan elde edilen veriler alanyazını destekler nitelikte değer taşımaktadır. Çalışmada ötekileştirmeye uğradıklarını ifade eden Romanların aksine katılımcılardan bazıları iş yaşamında bir dışlanmaya maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadeyi ortaya koyan Roman kadınlarının daha eğitilmiş ve genç olduğu görülmüştür. Bu durumun gerçek olabilmesi yanında gözlemler sonucunda da rastlanan bu refleksin toplum ve iş hayatında bir dışlanma yaşamamak için roman olduklarını gizlemesi olabilir. Bu durumu destekler şekilde Genç, Taylan ve Barış (2015) tarafından yapılan çalışmada, ortaokul ve lisede öğrenim gören öğrencilerin Roman olduğundan memnun oldukları fakat katılımcılarının bir bölümünün ötekileştirilebileceği gerekçesiyle bu durumu gizledikleri görülmüştür. Romanların iş başvurularında tercih edilmemeleri üzerine vurgu yapan kadınlar, verdikleri ifadelerin birinde, iş başvuruları esnasında Roman kimliklerinden ötürü işe alınmadıklarını, işe sahip olduklarında ise yine dışlanmaya maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Genel anlamda Romanlara karşı toplumun genelindeki önyargılar sadece bu etnik kimliğin mekânsal olarak dışlanmış olmasında değil aynı zamanda iş yaşamında da yaşanan dışlanmalarda da karşımıza çıktığını göstermektedir (Adaman ve Keyder, 2006).

Roman kadınlarının iş hayatında maruz kaldıkları ötekileştirilmeye yönelik durumlara ait katılımcıların görüşlerinden elde edilen temalar

incelendiğinde yoğunluğuna göre sırasıyla *işyerinde muhatap alınmamak, iş yükü ve türünde adaletsizlikler, iş icrasında güvensizlikler, izin problemleri ve ücret adaletsizliği* şeklindedir. Roman katılımcılardan biri, işyerinde soru sorduğu zaman muhatap alınmadığını ve ona yöneltilen bakışlarla dışlanmayı hissettiğini ifade etmiştir. Ayrıca iş yerinde mola verdiklerinde ya da yemek esnasında bile bazı gacoların onların yanına gelmek istemediklerini dile getirmişlerdir. Fırat ve İlhan (2019) tarafından Malatya ilinde 249 Romanın katılımı ile anket yoluyla yürütülen çalışmada elde edilen veriler, katılımcıların arasından 31 Roman katılımcının sadece yaşamlarında sosyal dışlanma yaşamadıkları, iş yerinde de ötekileştirmeye maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Çalışmada anket verilerini desteklemek için ayrıca görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen sonuçlar, Roman katılımcıların düzenli bir işte çalışamamalarının sebeplerini Roman olduklarına bağladıklarını göstermektedir. Ayrıca yeni bir işe girebilseler dahi Roman oldukları iş ortamında öğrenildiğinde, ötekileştirmeye ve “mobbinge” maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir (Fırat ve İlhan, 2019). Ötekileştirme sonucu Roman kadınlarına yönelik geliştirilen, bu anlamsız ve küçük düşürücü görevler verilmesi, dışlanma, tehdit, hakkında dedikodu çıkarma, kötü davranma, itip kakma ve alay etme gibi davranışlarını içeren “mobbing” (Özkul ve Çarıkçı, 2010) sonucu Roman kadınlarının psikolojilerinin bozulup, bu durumun iş bırakmaya kadar gidebileceği ifadelerden anlaşılmaktadır. Roman kadınların çalışmada görüldüğü gibi çoğunluğunun sigortalı çalıştırılmadığını ve ağır işlerde oldukları ya da ağır işlerin Romanlara verildiğini söyledikleri görülmektedir. Sadece Trakya bölgesine özgü olmayan bu durum tüm Türkiye’de görülmektedir. Samsun’da temizlik işine giden kadınların yoğun ve ağır iş temposu yüzünden kronik yorgunluk çektiği, Bergama’da tarlada sigortasız ve yevmiyeli çalışan Roman kadınların çocuklarını bırakacak yer bulamayıp ağır işin yanında bir de çocuk bakımı ile uğraştıkları ve son örnek olarak temizlik ve yorgunluk yüzünden sağlık problemleri – kronik hastalıklar (Eryılmaz ve diğ. 2009) çektikleri rapor edilmiştir. Bu durumlar ister istemez, Roman kadınlarının iş ve aile hayatına olumsuz yansımaktadır. Bilinmektedir ki toplumsal ayrışma ve evde yaşadıkları baskılar yüzünden zaten Roman kadınların yaptıkları işler düzenli ve istikrarlı değildir (Balkız ve Göktepe, 2014). Zaten zor olan hayatları ve giderek yoksullaşmalarına,

bir de iş hayatlarında genel manada sigortasız ve düzensiz, ağır işlerin Roman kadınlarına verilmesi(Akkan, Deniz ve Ertan, 2011) gibi ötekileştirme durumları ile daha da zorlaşmaktadır.

Çalışmada, Roman kadınlarının iş yaşamındaki ötekileştirmenin iş hayatlarını nasıl etkilediğine dair araştırma sorusuna verdikleri cevaplardan elde edilen temalar yoğunluğuna göre sırasıyla *işte performans düşüklüğü, işe gitmeme isteği, iş ortamında sorun çıkarma ve işi bırakma* olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Roman kadınlarının iş yerinde ötekileştirilmeye maruz kaldıklarında işlerine önem vermedikleri ve ellerindeki işleri özensiz bir şekilde yaptıkları görülmüştür. Buna ek olarak, fabrika gibi üretim temelli iş yerlerinde performans düşüklüğü oluşturulan ürün sayısını azaltmaktadır. Bu açıdan teknolojinin tam anlamıyla işe hâkim olmadığı küçük ve orta büyüklükte işletmelerde üretimin azalması gözlemlenebilir. Bu durum göstermiştir ki ötekileştirmenin sadece maruz kalan insana değil sermayeye de olumsuz etkisi bulunmaktadır. İş yerinde yöneticilerin motivasyon sağlaması gerekmektedir. Bu açıdan yönetici, çalışanların iyi tanıyıp, sınırlarını bilerek isteklerini arttıracak, aynı zamanda çalışanların istekli bir şekilde işe bağlanmalarını sağlayacak olan bir iş ortamı yaratmalıdırlar (Can ve diğerleri 2001; Liebler ve diğerleri 1992). Bu durumda yöneticilerin çalışan personeli hakkında gerekli bilgilere sahip, özellikle Romanlara yönelik personele yapılabilecek ötekileştirme davranışlarını ve ötekileştirmenin önüne geçecek hassasiyetleri de iyi bilmesi gerekmektedir. Çünkü bu dolaylı yoldan, bir işletmenin üretim performansını da olumsuz etkileyebilmektedir. Kadınların iş hayatına hem ekonomik anlamda hem de iş ortamı anlamında katkısı önem arz etmektedir. Fakat ötekileştirmeye maruz kalan kadınların işe gitmemek ve işi bırakma istekleri zaten zorla bulunan vasıfsız işlerini yitirmesine ve yoksulluklarının artmasını körükleyecektir. Yoksulluk arttıkça gecekondü mahallelerinde oturan, çalışıyor olsalar bile, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan ve genellikle yoksulluk sınırının altında yaşayan iş gücünden oluşan Romanları daha olumsuz etkileyecektir. Bu durum, düşük ücretlere ek olarak, kayıt dışı istihdam yani düzensiz iş, düzensiz gelir, sosyal güvenlik ağlarından mahrumiyet gibi sorunlarla boğuşan Romanların yoksulluktan

kaynaklanan dışlanma riski arttıracaktır (Adaman ve Keyder, 2006). Dışlanan ve iş yaşamından uzaklaşan Romanlar, buna bir tepki olarak ya da çaresizlikten kötü yollara bulaşabilir ve bu ülke açısından hem ekonomik hem de güvenlik açısından sorunlar teşkil edebilir. Son olarak, işyeri huzuru ve güvenliği açısından da ötekileştirmenin olumsuz etkisi görüşlerden elde edilmiştir. Roman kadınları ötekileştirmeye maruz kaldıklarında, ötekileştirmeyi yapan kişi ve kişilere bazı durumlarda sözlü veya fiziksel tepki gösterebildiklerini ifade etmişlerdir.

Roman kadınlarının iş hayatında maruz kaldıkları ötekileştirilmeye çözüm olarak görüşleri incelendiğinde öncelikle ve yoğun olarak görüşler *eğitim desteği verilmesi* teması altında toplanmıştır. Görüşlerden Roman kadınlarının ötekileştirmeye maruz kalmalarının sebebinin yetersiz eğitim düzeyi olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Roman gençleri erken evlilikler yapmakta (Eskiocak ve Akbaşak, 2017) ve genellikle eğitim seviyesi ilkokul düzeyinde bulunmaktadır. Çalışmada özellikle buna vurgu yapılmış ve Roman kadınları evlatlarının da işyerinde ötekileştirmeye maruz kalmaması için eğitime destek verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü eğitim düzeylerinin düşük olması, işe alınmalarında karşılaştıkları önyargılı tutum ve ötekileştirmeye, aynı zamanda girdikleri işlerinin ağır ve vasıfsız işler olmasına sebep olmaktadır (Fırat ve İlhan, 2019). Bu konuda devletin sağladığı eğitim imkânlarını nispeten yetersiz görmektedirler (Öke ve Topuz, 2010). Buna ek olarak son eğitim politikaları ile mahalleye yakın yerlerde okuma zorunluluğunun (Kaya, 2019), Roman çocuklarının gacolarla beraber okuyamamalarına ve daha fazla iç dünyalarına hapis olmalarına sebep olmaktadır. Eğitimsizlik yüzünden eğitim düzeyinin yüksek olmasını gerektiren vasıflı işlerde istihdam edilemeyen Roman kadınlar daha çok falcılık, çiçekçilik, temizlikçilik gibi işlerle geçimini sağlamaktadır (Yıldırım ve diğ. , 2015). Bu işlerde roman kadınlar haftanın neredeyse her günü çalışmak zorunda olduklarından evlatları ile ilgilenememekte ve bu açıdan yeni nesil erken evlilik ve okulu bırakma ile karşı karşıya kalınmaktadır. Fakat bu durum, Romanların ötekileştirme ile mücadele edebilmesi için nerede ise tek yol olan mahalle dayanışması açısından önemli görülmektedir. Ancak bu dayanışma Roman gençlerinin yeni deneyimlere ve topluma karışabilmesini engelleyerek

mahalle içinde kalmayı teşvik etmektedir (Çelik ve Yüce Tar, 2016). Eğitim açısından son olarak, Roman kadınlarının eğitiminin desteklemesi açısından mahallelerine kreşlerin açılması gerekliliğini ortaya koymuşlardır. Bu bulguyu destekler şekilde bir başka çalışmada Roman kadınlarıyla görüşülmüş ve görüşmelerden ortaya çıkan sonuçlardan bir tanesinin mahallerinde kreş açılmasının Roman mahallerinde okullaşma oranında artışa neden olacağını göstermektedir (Akkan, Deniz ve Ertan, 2011). Çalışmada bir diğer bulgu ise; *iş imkânlarının ve iş kurslarının açılmamasının* Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirilmesine zemin hazırladığı yönündedir. Fakat bu kursların açılması ve bu kurslara katılım için gerekli şartlar Roman kadınlara engeller oluşturabilmektedir. 2010 yılında “*Türkiye’de Romanların Durumu: Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları*” adlı raporda eğitim seviyesi düşük olan Roman kadınlarının, belli öğrenim seviyesi şartı arayan mesleki eğitim kurslarına katılması engellenmektedir. Ayrıca bu kurslara katılan Romanların kurs bitiminde aldıkları sertifikaların, “*Yaygın şekilde Romanların müzik ve eğlenceye özellikle kabiliyetli oldukları ve güvenilir personel olamadıkları*” ön yargısı ile işyeri tarafından kabul görmediği rapor edilmiştir (Gitano,2010). Çalışmada katılımcıların görüşlerinde, meslek kurslarının arttırılması ve iş garantisinin sağlanması açısından söylenen ifadeler bu raporun bugünde Roman kadınları için iş yaşamındaki problemlerin geçerli olduğunu göstermektedir. Enformel ağlarda, Romanların SGK güvenceli bir işte çalışabilmesi konusunda yetersiz kalmaktadır (Fırat ve İlhan,2019).

Sonuç olarak, Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirilmesine dair görüşlerden anlaşılmıştır ki Romanların sosyal manada dışlanmanın izlerini iş hayatında da gördükleri ve bu durumdan Roman kadınlarının da olumsuz etkilenmektedir. Unutulmamalıdır ki Roman kadınlarının ötekileştirilmesi sonucu ortaya çıkabilecek işsizlik, yoksulluk, güvenlik ve eğitimsizlik gibi sorunlar ülkenin temel sorunlarına daha yenilerini ekleyecektir. Bu açıdan, bu olayın etkisini özellikle ekonomi ve refah açısından büyük resim olarak görmek gerekmektedir. Roman kadınlarının iş hayatında ötekileştirilmesinin önlenmesi ve buna ait olumsuz durumların ortadan kaldırılması ülkeye çoğu açıdan önemli

katkılar sağlayacaktır. Ötekileştirmenin ortadan kaldırılması için Romanların ekonomik, siyasal ve sosyal hakları için mücadele verecek sivil toplum kuruluşlarının arttırılması gerekmektedir. Sadece toplum nazarında değil, iş hayatında ötekileştirilme ile karşılaşıldığında bunun çözümlenmesi ve olumsuz etkisinin engellenmesi açısından politikalar geliştirilmelidir. Çünkü bu politikalar geliştirilmezse geçmişten günümüze kadar süregelen Romanların kendi sorunları ile baş etme ya da siyasal iktidarın adaletine terk edilmişlikleri (Yıldırım, Murat ve Aca, 2015) devam edecektir. Ayrıca teknolojinin gelişmesi, üretimin makineleşmesi, yani genel anlamıyla küreselleşmenin etkisiyle yaşam geniş kitleler için zorlaşmaktadır (Lee ve Vivarelli, 2006; Lacabana ve Cariola, 2003: 65–8). Roman aileler küreselleşme sonucunda değişen bu üretim deseni yüzünden gelir imkânlarını, işlerini kaybedebilecek şekilde olumsuz etkilenmişlerdir (Aşkın, 2017). Bu durum çok açık bir şekilde romanların yaşam koşullarının iyileşmesinden çok bir kötüleşmeye neden olmaktadır (Oğuz ve Eroğlu, 2014). Bu değişim yüzünden yoksullaşan ailelerinin temel ögesi olan Roman kadınlarının zaten daha da yoksullaştıkları ve bu durumdan olumsuz etkilendikleri düşünüldüğünde, zorlukla buldukları işlerde de yaşadıkları ötekileştirmenin Romanların hayatını zorlaştırdığı ve yoksulluklarına yoksulluk katan bir sarmalın içine itildikleri öngörülmektedir. Ayrıca, bu yoksullaşan Roman Kadınının durumunun en çok etkilediği, eğitimsizlikten ötekileştirilmeye maruz kalma ihtimali artan roman çocukları olduğu bilinmelidir (Fırat,2016).

SINIRLILIKLAR

Çalışmada bazı sınırlıklarda bulunmaktadır. Çalışmanın nitel bir araştırma olması dolayısıyla genelleştirilebilmesi mümkün değildir. Katılımcıların iş hayatında olmaları yüzünden işten arda kalan boş zamanlarının yetersizliği katılımcı bulmakta problemler yaratmıştır. Ayrıca görüşme talebi yapılan Roman kadınlarının eğitimsizlik yüzünden çalışmanın akademik amacını anlamamasına neden olmuştur. Bu yüzden görüşlerini vermek istemeyen kişiler çalışmanın veri toplama süresini uzatmıştır. Son olarak, iş yaşamında aktif bulunan Roman kadınlarının azlığı ve görüşme yapabilmek için belirlenen yerlere ulaşım sorunları sınırlılıklar olarak verebiliriz.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. & Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma. Europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf sitesinden 01.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B., & Ertan, M. (2011). *Sosyal dışlanmanın Roman halleri*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri
- Aksu, N., (2008). *Örgüt Kültürü Bağlamında Farklılıkların Yönetimi ve Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Alpman, N., (1997). *Başka Bir Dünyanın İnsanları: Çingeneler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Altuntaş, N. & Karaçay, Ç. H. (2009). Kesişen Mikro Farklılıklar: Feminizm ve Dayanışma. *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 35-50.
- Arayıcı, A. (2008). *Avrupa’nın Vatansızları Çingeneler*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aşkın, U. (2017). Çingene/roman Toplumunun sosyo-ekonomik-durum ve beklentileri: İzmir ilinde bir Araştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(10), 208-245.
- Atalay, B. (1992). *Sanayileşme ve sosyal değişme-Kırıkkale Araştırması*, Ankara: DPT Yayınları.
- Balcı, A. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeleri*. Ankara: Pegema.
- Balkız, Ö. I., ve Göktepe , T. (2014). Romanlar Ve Sosyo-Ekonomik Yaşam Koşulları: Aydın İli Örneğinde bir Alan Araştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 30,1-39.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Aralık Örneğinde Bir Alan Araştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 30, 1-39.
- Bayram S. A. (2008) “Azınlık Hakları: Ayrılcı mı, Çoğulcu mu?”, İnsan Hakları Yıllığı, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/552c65759003b8f_ek.pdf?dergi=%DDnsan%20Haklar%FD%20Y%FDII%FD%F0%FD sitesinden 12.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Belek, İ. (2007). *Postkapitalist Paradigmalar*. İstanbul: Sorun Yayınları.

- Berger, P. L., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası, Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bora, A. (2011). *Kadınların sınıfı ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Budak, G. (2008). *Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi*. İzmir: Barış Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Can, H. ve diğ. (2001). *Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Connolly, W. E., & Butler, J., (2000). Politics, Power And Ethics: A discussion between Judith Butler and William Connolly. *Johns Hopkins University Press* 4(2), 92-93.
- Çekiç, E., (2010). “Türkiye’de Roman Olmak”, Kültürlerarası Diyalog Platformu Birbirimizi Anlama Seminerleri, 27 Mayıs 2010.
- Çelik, K., & Yüce Tar, Y. (2016). Samsun’da Evlere Temizliğe Giden Roman Kadınlar: Enformel Sektörde Çalışmanın Yükü Nelerden Hafif? *.Çalışma ve Toplum*, 48(1),59-86.
- Dayıoğlu, A.,(2012), Kuzey Kıbrıs’ta Azınlık Hakları, *Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Yayınları*, 1, 1-65.
- Demir, N.,(2006). Avrupa Konsey Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6(2), 157-167.
- Duran, H., & Arıdemir, H., (2005), “Rum Azınlık Özelinde Türkiye’de Uygulanan Azınlıklar Rejimi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 1(4), 1-16.
- Durna, T.,(2014). “Azınlıklar, Ötekiler ve Medya Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*,1(1),151-160.
- Erkem-Gülboy, G. P. (2012) “Avrupa Birliği ve Romanlar”: Roman Olup Çingene Kalmak, İstanbul: Melek Yayınları.
- Genç, Y., Taylan, N. Ç. & Barış, İ. (2015). Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü. *International Journal of Social Science (IASS)*, 33, 79-97.

- İncirlioğlu, E., Pultar, G., & Erman, T. (2005). "*Secaat Arzederken Merd*": Türkiye’de Çingenelerin Örgütlenme Sorunları, Türkiye Kültürleri.
- Eryılmaz, S., Yeşiladalı, B. & Ayata, G. (2009). *Gender at the Crossroads*. Kıbrıs: Emupress.
- Eskiocak ve Akbaşak, (2017). Edirne’de Romanların sağlığı: Sağlığın sosyal belirleyicileri ve sağlık durumlarına yönelik bulgular. *Turkish Journal of Public Health*, 15(2), 136.
- Fırat, M. (2016). *Çingeneliği anlamamanın imkânı: Çingeneler üzerine sosyolojik bir araştırma*. (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Fırat, M., & İlhan, S. (2019). Çingenelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Malatya Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 1-1.
- Gitano (Aralık,2010). Son Rapor: “Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları”, http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/turkey-understanding-employment-and-decent-work-challenges-in-turkey-december-2010-turkish.pdf sitesinden 11.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Gülmez, M., (2009). “*İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar*”, *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Hancock, I. (2010) *We Are The Romani People*, Hertfordshire: *University of Hertfordshire Press*.
- Harvey, D., (2003). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karlsson, I., (2006). *Avrupa’nın Üvey Evlatları*. İstanbul: Homer Kitabevi Yayınları
- Kaya, F. Ş.(2019). Kırklareli’nde Yaşayan Yerli Romanların Sosyal Kimlik Algıları İle İlgili Saha Araştırması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 120-129.
- Kearney, S., (2017), “Who Are The Roma People”, <http://www.euronews.com/2017/08/01/who-are-the-romapeople> sitesinden 07.06.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Kenrick, D. (2006). *Çingeneler: Ganj’dan Thames’e*. İstanbul: Homer Kitabevi Yayınları
- Kolukırık, S. (2004). *Aramızdaki Yabancı Çingeneler*: (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Kurumlar Sosyolojisi Anabilim dalı, İzmir.
- Kolukırık, S (2009). *Dünden Bugüne Çingeneler*: İstanbul: Ozan Yayıncılık.

- Kundakçı, F. S. (2013). Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (71), 65-79.
- Kurtuluş, B. (2012). Devletsiz Bir Halk Olarak Çingeneler: Kökenleri, Sorunları, Örgütlenmeleri: *Roman Olup Çingene Kalmak*, İstanbul: Melek Yayınları.
- Lacabana, M. & Cariola, C. (2003). Globalization and Metropolitan Expansion: Residential Strategies and Livelihoods in Caracas and Its Periphery. *Environment and Urbanization*, 15(1), 65-74.
- Lee, E. & Vivarelli, M. (2006). The Social Impact of Globalization in the Developing Countries. *International Labour Review*, 145(3), 167-184.
- Liebler J. vd. (1992). *Management Principles for Health Professionals*. Second Edition, An Aspen Publication, Gaithersburg, Maryland.
- Marsh, Adrian (2008). Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. İçinde: E.Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, S. Gökçen, EDROM, ERRC, HYD. Türkiye Çingenelerinin Tarihi Hakkında. İstanbul: Mart Matbaacılık
- Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt IV, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 98.
- Nahya Z. N., (2011). İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1,27-38.
- Oğuz, İ., & Eroğlu, D. (2014,Eylül). “Tarımda Kota Uygulamalarının Kırsal Alanda Yaşayan Roman Kadınların Yoksulluğu Üzerine Etkisi: Tekirdağ İli İnanlı Köyü Örneği”. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Samsun.
- Öke, M. K., ve Topuz, S. K. (2010,Ekim). “Eşit Yurttaşlık Hakları Bağlamında Çingene Yurttaşların Sosyal Ve Ekonomik Haklara Erişimi: Edirne Örneği.” Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II, İstanbul.
- Özateşler, G., (2013), “Avrupa’da Roma/Çingeneler Üzerine Sosyal Politikalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 13-34.
- Özkul, A. G. B., ve Çarıkçı, I. H. (2010). Mobbing ve Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 481-499.
- Petkovic, B. (2010). “Hate Speech And Profiling Of Roma People”, *Hate Crimes and Hate Speech*. İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.

- Ringold, D. vd., (2005), Roma In An Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle, Washington, The World Bank.
- Silver, H., (1994). Social Exclusion and Social Solidarity. Three Paradigms. *International Labour Review*. 133(5-6), 531-578.
- Taşdemir, H. ve Saraçlı, M., (2007), “AB ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2(8), 25-35.
- Thelen, P. (2005) *Roma Policy: The Long Walk Towards Political Participation. Roma in Europe: From Social Exclusion to Active Participation*. Skopje: Friedrich Ebert Stiftung.
- Tdk (2007). “Farklılık” tanımı. <http://www.tdk.gov.tr> sitesinden 10.10.2019 tarihinde erişilmiştir.
- TUİK(2006). Aile Araştırması İstatistikleri. Erişim Adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/aileyapisi-2006.pdf>. 12.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Ünaldı, H. (2012). “Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingeneler”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 617-620.
- Walker, A. ve Walker, C. (1997), Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s, *Child Poverty Action Group*, London.
- Yıldırım, M., Murat, D., ve Aca, Z. (2015). Algılanmış Etnik Ayrımcılık Deneyimleri ile Türkiye’de Roman Kadınlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 29-47.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2007). Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 66-68.